

Topografija Vrbovca i okolice do 1400. godine

Jaklinović, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:486619>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-26**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

DIPLOMSKI RAD

TOPGRAFIJA VRBOVCA I OKOLICE DO 1400. GODINE

Ana Jaklinović

Mentor: dr.sc. Silvija Pisk

Zagreb, rujan 2018.

SADRŽAJ

I. UVOD.....	3
II. STANJE ISTRAŽENOSTI.....	7
2.1. Srednjovjekovne isprave.....	11
III. VRBOVEC I RAKOVEC KROZ SREDNJI VIJEK.....	14
3.1. Vrbovec.....	14
3.2. Rakovec.....	18
IV. POSJEDI.....	21
4.1. Posjed Vrbovec.....	21
4.2. Posjed Rakovec.....	27
4.3. Posjed Dulepska.....	34
4.4. Posjed Gostović.....	37
4.5. Posjed kraljevskih svinjara.....	42
V. CESTE VRBOVEČKE OKOLICE.....	45
VI. CRKVENA ORGANIZACIJA.....	57
VII. UTVRDE.....	59
7.1. Utvrda Vrbovec.....	60
7.2. Utvrda Rakovec.....	62
VII. ZAKLJUČAK.....	65
VIII. PRILOZI.....	69
IX. IZVORI I LITERATURA.....	70
X. SUMMARY.....	75

I. UVOD

Vrbovec je gradsko naselje smješteno u sjeveroistočnom dijelu Zagrebačke županije, koji na zapadu graniči s gradom Sveti Ivan Zelina te općinama Rakovec i Preseka. Na jugu graniči s općinama Brckovljani i Kloštar Ivanić, a na istoku s općinama Gradec i Dubrava. Danas na administrativnom području grada Vrbovca postoji 41 naselje, od kojih su mnoga nastala tek nakon srednjovjekovnog razdoblja. Područje grada Vrbovca nalazi se na južnom dijelu Lonjskog humlja, na samoj graničnoj zoni s Križevačkim humljem.

Vrbovec je staro naselje koje se u izvorima spominje još u 13. stoljeću, no, bez obzira na dugu povijest i tradiciju, izvori i literatura koji se bave tim područjem su poprilično šturi. Na širem području Vrbovca nekada su postojala tri važna trgovišta: Rakovec, Dubrava i Vrbovec, dok su Lovrečka Varoš i Gradec imali sajamske povlastice.¹

Iako danas Vrbovec svi povezuju s prehrambenom industrijom i tradicijskom gastronomskom kuhinjom, to je grad vrlo bogate povijesti i duge tradicije. Gradsko središte pripada zaštićenoj nepokretnoj kulturnoj baštini, to je kulturno povijesna cjelina gradske jezgre nastala još u 14. stoljeću. U samoj jezgri se nalazi barokizirana gotička župna crkva svetog Vida, čiji spomen seže još u 14. stoljeće, a zaštićena je kao sakralna graditeljska baština. Nekoliko desetaka metara od crkve je i kula Petra Zrinskog, jedini ostatak vrbovečkog kaštela obitelji Zrinski. Kula je danas prepoznatljivi dio grada, nalazi se i na gradskome grbu, te ostaje nada da će eventualna buduća arheološka istraživanja otkriti više ostataka nekadašnjeg kaštela. Na ruševinama kaštela Zrinskih, obitelj Patačić je sazidala omanji barokni dvorac, koji je sačuvan sve do danas i čiji prostor koriste Muzej grada Vrbovca, Radio Vrbovec, HKUD „Petar Zrinski“ te Limena glazba i mažoretkinje Vrbovec. U neposrednoj blizini kule i dvorca nalazi se kapelica Marije Pomoćnice iz 18. stoljeća. Na vrbovečkom groblju nalaze se barokna kapela Sveta Tri Kralja te mauzolej obitelji De Piennes, djelo moderne arhitekture koje su sagradili zagrebački arhitekti Hugo Ehrlich i Viktor Kovačić početkom 20. stoljeća. Svod Mauzoleja presvučen je 24-karatnim zlatom u obliku mozaika. Nekoliko kilometara od središta Vrbovca smješten je dvorac Lovrečina Grad, koji je svoj današnji izgled dobio krajem 19. stoljeća, kada je pregrađen u neobaroknom stilu. Važno je spomenuti da je svoju smrt u Lovrečina Gradu dočekaio važan povjesničar - Josip Buturac.

¹ Josip Buturac, *Vrbovec i okolica 1134 – 1984* (Vrbovec: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1984), 140.

Nažalost, osim malobrojnih pisanih izvora, iz tih ranijih razdoblja Vrbovca nisu sačuvane nikakve utvrde, pa čak ni one koje su bile sagrađene u svrhu obrane od Osmanlija. U srednjovjekovnoj povijesti se često isprepliću Vrbovec i Rakovec, najprije kao zasebna naselja, dok su od 14. stoljeća nadalje u pravilu imala iste vlasnike, te ih se često prodavalo ili mijenjalo za neke druge posjede. Zbog relativno dobrih uvjeta života, nastajala su i brojna naselja, od kojih su mnoga ostala i do danas. Naravno, najvažnija porodica za područje Vrbovca je upravo porodica Zrinskih, što je i najviše obrađivano u literaturi.

Zanimljivim smatram i promjene uloga u važnosti između Vrbovca te susjednog Rakovca. U razvijenom i kasnom srednjem vijeku Vrbovec je uvijek bio u sjeni Rakovca, koje je bilo veće, bogatije trgovište i gospoštija, iako se to, jednim dijelom, vjerojatno može pripisati tome što je Rakovec uglavnom „dolazio u paketu“ s Medvedgradom te je dijelio njegovu sudbinu. Kako su se vlasnici mijenjali i stoljeća odmicala, Vrbovec je počeo snažiti i bogatiti se, te su se njihove uloge zbog mnogih utjecaja počele mijenjati, da bi konačno došlo do toga da je Vrbovec nakon 16. stoljeća polako preuzeo glavnu riječ na tom teritoriju, sve se više razvijao i naseljavao. Danas je to mali gradić, sa razvijenom industrijom, kulturom, bogatom poviješću i malobrojnim, ali ipak vidljivim povijesnim tragovima. S druge strane, Rakovec je postepeno gubio svoj prosperitet, došle su neke nove ceste, koje su ga zaobilazile, trgovište je izgubilo svoju važnost, pa je tada započela njegova stagnacija i neiskorištavanje potencijala. Ostao je malo mjesto te danas u njemu, nažalost, ne nalazimo nikakvih tragova one stare slave i prosperiteta. Tek ostaje za vidjeti hoće li to područje u skorije vrijeme dočekati arheološka istraživanja jer ima dosta lokacija koje bi mogle biti važne za povjesničare i arheologe.

U samom naslovu rada nije definirana točna okolica Vrbovca s razlogom, jer prije istraživanja nisam imala točnu viziju kakve ću dokumente pronaći i koliko će oni biti korisni za topografsko istraživanje. Primarno ću početi s posjedom Vrbovec, pa zatim nastaviti s onim posjedima koji su se nadovezivali na njega u smjeru današnjeg Svetog Ivana Zeline te prema Križevcima, odnosno u smjeru sjevera i sjeveroistoka. Područja koja sežu prema jugu i zapadu, te prema Križevcima neću obrađivati, jer su to dosta detaljno odradili drugi povjesničari (Dobronić, Buturac, Pavleš, Cepetić).

Kroz ovaj rad cilj mi je pokušati definirati granice posjeda koji su okruživali Vrbovec i vrbovečki teritorij, rekonstruirati kulturni krajolik, uplitanje čovjeka u okoliš i prirodu te njegovu moć da ju mijenja i oblikuje. Upravo stvaralačka kultura čovjeka, koja se miješa s prirodnim krajolikom, tvori okoliš,² koji je nužno pratiti i poznavati, ako se želimo baviti topografijom bilo kojeg područja. S obzirom da sam rođena i odrasla u okolici Vrbovca, bavljenje topografijom toga grada i njegove okolice spada u domenu istraživanja lokalne povijesti, te mi je ujedno i razumijevanje mnogih toponima i hidronima spomenutih u izvorima olakšano, jer su mnogi od njih opstali sve do danas, s istim ili vrlo sličnim nazivima.

Za prostor srednjovjekovnog Vrbovca i okolice nemamo sačuvan niti jedan poznati narativni izvor, kao što su putopisi ili geografski opisi, koji bi opisivali lokalni krajobraz, način na koji su funkcionirala naselja i na koji se način tamo živjelo, tako da je fokus ovog rada većim dijelom usmjeren na diplomatsku građu objavljenu u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*.³ Radi se o mnogim dokumentima koji sadrže podatke o zemljišnim posjedima, tužbama, presudama, darovnicama ili kupoprodajnim ugovorima. Pri opisima granica posjeda spominju se razne vrste drveća, polja, šume, rijeke, stijene, naselja, utvrde, ceste ili neke druge jedinstvene terenske oznake, koje često znaju biti vrlo važne i dragocjene za topografska istraživanja.

Veliki dio povjesničara istraživao je područja koja okružuju vrbovečki teritorij - Križevce, Dubravu, Ivanić, Čazmu, ponešto Rakovec i Sveti Ivan Zelinu, ali sam Vrbovec je još uvijek dosta neistražen, iako ima mnogih mogućnosti i područja koja bi se mogla istraživati. Kada se govori o npr. Dubravi ili Križevcima, lako se mogu odrediti i granice njihovih posjeda, ubicirati naselja ili eventualne utvrde koje su spadale na posjed. S teritorijem Vrbovca je ponešto drugačija slika, jer se kroz razvijeni i kasni srednji vijek čitava okolica vezala uz susjedni Rakovec. Bez obzira na te prepreke, pokušat ću smjestiti određene dijelove okolice u pripadajući posjed, ubicirati te odrediti važnost pojedinih naselja unutar teritorija.

² Vladimir Peter Goss, „Razbijanje porodičnog kristala: hrvatska kulturna ekologija pred vratima Europske unije“, u *Hrvatski identitet*, ur. Romana Horvat (Zagreb: Matica Hrvatska, 2011), 287-303.

³ Jakov Stipišić, Miljen Šamšalović, Marko Kostrenčić, *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae : Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 1 – 16 (Zagreb: JAZU, 1967 – 1976); (dalje CD).

Naravno, ni same prometnice nisu ništa manje važne od zemljišnih posjeda, stoga ću pokušati rekonstruirati i trase najvažnijih cesta te identificirati naselja koja su pripadala tom području, pritom uzimajući u obzir geografske odrednice pojedinih dijelova teritorija, jer se prilikom topografskih ne smiju zanemarivati priroda i okoliš, posebice ako znamo da su nekad ti faktori u mnogo većoj mjeri utjecali na mjesto i način življenja. Istraživanje prošlosti i topografije nekog područja podrazumijeva usmjerenost istraživača na mnoge geografske i kulturne odrednice, zbog čega je nužno koristiti interdisciplinarnost te koristiti znanja koja nam donose geografija, povijest umjetnosti, lingvistika i arheologija. Prilikom obrade ove teme, pokušat ću se i sama osloniti na dosege spomenutih znanosti, koje će mi u ovom slučaju poslužiti kao pomoćne znanstvene discipline.

Zasebno poglavlje posvetit ću utvrdama koje su se nalazile u okolici Vrbovca, odnosno vrbovečkom kaštelu, koji je svoj vrhunac imao za vrijeme grofova Patačić u 18. stoljeću, te rakevečkom utvrdom, koja je u spaljena istom stoljeću.

Sama crkvena organizacija je bila važna sastavnica srednjega vijeka, stoga ću u radu obraditi župe koje su se nalazile u samoj okolici Vrbovca te ih označiti na karti. Za proučavanje same srednjovjekovne crkvene organizacije od iznimne su važnosti *Popisi župa zagrebačke biskupije*, koje su temeljito napravili Josip Buturac i Franjo Rački.⁴

⁴ Josip Buturac, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“ u *Starine* 59 (Zagreb: JAZU, 1984).; Franjo Rački, „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine“ u *Starine* 4 (Zagreb: JAZU, 1872).

II. STANJE ISTRAŽENOSTI

Vrbovec u srednjem vijeku nije spadao u plemenite općine, niti se na njegovu području nalazilo veliko trgovište, stoga nam najviše konkretnih podataka o njemu daju povijesni izvori, posebice kraljevske darovnice i privilegije. Međutim, postoji malen broj vrela iz kojih bismo mogli izvaditi konkretne podatke o načinu odnošenja prema posjedima, trgovištima i ljudima koji su tamo živjeli. Isto tako, dosta povjesničara istraživalo je područja koja okružuju Vrbovec (biskupski posjed Dubrava, Ivanić, Čazma, Križevci, Zelina, Moravče, templarska Božjakovina),⁵ no topografija vrbovečkog i okolnih područja još je uvijek na poprilično šturoj razini obrađenosti, što je uveliko potaknulo moje zanimanje da pokušam više i dublje istražiti zanemarenu, ali važnu topografiju.

Prije samog istraživanja topografije, vrlo je važno spomenuti i neke od historiografskih radova važnih za povijest Vrbovca i njegova okolice, te posebice one koji su se barem dotaknuli i same topografije. Jedan od problema je što velik broj djela koja se bave poviješću Vrbovca i Rakovca pokrivaju razdoblje vladavine obitelji Zrinski, posebice Petra Zrinskog, dok su ostala razdoblja i vlasnici poprilično zapostavljeni.

Za vrbovečko područje od velike je važnosti Emilij Laszowski, koji je povodom 300-te obljetnice smrti Petra Zrinskog napisao je djelo *Iz prošlosti Vrbovca, rodnog mjesta hrvatskoga bana Petra grofa Zrinskoga. O 300 - godišnjici njegovog rođenja (1621. - 1921.)*.⁶ U tom historiografskom djelu s jedne strane ostajem zakinuta za dio informacija, jer Laszowski, koliko god ozbiljno pristupao čitanju i tumačenju izvora, ne donosi previše podataka o običnom puku i njihovom suživotu s plemićima, odnosno vlasnicima Vrbovca, te

⁵ Maja Cepetić, „Biskupski posjedi Dubrava, Ivanić i Čazma u 12. i 13. stoljeću: teritorijalna organizacija, naselja i spomenici“ (doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015); Žarko Domljan, ur., Križevci: grad i okolica (Zagreb, Križevci: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Ogranak Matice hrvatske u Križevcima, 1993); Lelja Dobronić, „Zelina i Moravče u srednjem vijeku“, u *Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini*, ur. Ante Gulin (Zagreb, Sveti Ivan Zelina: HAZU, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti, Grad Sveti Ivan Zelina, 2003); Lelja Dobronić, *Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj* (Zagreb: JAZU, 1984).

⁶ Emilij Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca, rodnoga mjesta hrvatskoga bana Petra grofa Zrinskoga. O 300-godišnjici njegovog rođenja (1621. - 1921.)* (Zagreb: Braća hrvatskoga zmaja: XXXIII., 1921).

se ne dotiče topografije. S druge strane, detaljno opisuje prošlost Vrbovca i njegove vlasnike, te sve potkrepljuje s navodima iz izvora, što kod Buturca nije slučaj.⁷

Ivan Kukuljević Sakcinski proučavao je Medvedgrad (*Dogadjaji Medvedgrada*), stoga mi je poslužio kao izvor općih povijesnih informacija za Rakovec i Vrbovec.⁸

Milan Kruhek u svojem članku *Vrbovec, vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sustavu krajiške granične obrane u Radovima sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvoga pisanog spomenika o Vrbovcu*, opisuje ulogu koju su nakon 15. stoljeća Vrbovec i Rakovec imali u Vojnoj krajini, odnosno na samoj njenoj granici. Njegov članak donosi i vrlo kratak pregled zbivanja te izmjena vlasti sve do grofova Patačić.⁹

Kod Nade Klaić, u *Medvedgradu i njegovim gospodarima*, podatke o ovim dvjema gospoštijama sam morala izvlačiti iz redaka, no, i to malo podataka koje donosi uglavnom potkrepljuje s više informacija nego npr. Laszowski, jer i sama Klaić navodi kako neki izvori Laszowskom nisu bili dostupni.¹⁰ Iz njene knjige sam izvukla nekoliko korisnih povijesnih činjenica, jer je, kao što ću objasniti u daljnjemu radu, rakovečki posjed (naravno, u kompletu s vrbovečkim) bio vrlo važan čimbenik pri uzdržavanju Medvedgrada.

Bitna je i kratka monografija Josipa Buturca *Vrbovec i okolica 1134 - 1984*, u kojoj autor navodi opće podatke o župama, župnim crkvama i kapelama, župnim prihodima te navodi naselja koja su spadala u određene župe, skupa s kratkim crticama iz povijesti, koje su Buturcu bile dostupne.¹¹ Tu svakako valja spomenuti i *Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine* istog autora, u kojemu Buturac kritički obrađuje popise župa, predočava nam crkvenu organizaciju, ali je i odlična pomoć pri topografskim istraživanjima.¹² Za moj rad je vrlo važan popis iz 1334. godine, ali ne treba zanemariti ni ovaj kasniji, iz 1501. godine, jer može pripomoći kod ubiciranja pojedinih crkava te lakšeg snalaženja u prostoru. Prema popisu župa se može pratiti koliko je neko mjesto bilo važno, jer su uglavnom ona važnija i značajnija naselja imala organizirane župe.

⁷ Buturac, *Vrbovec*.

⁸ Ivan Kukuljević Sakcinski, „Dogadjaji Medvedgrada“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* III (1854).

⁹ Milan Kruhek, „*Vrbovec, vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sastavu krajiške granične obrane*“, u *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvoga pisanog spomenika o Vrbovcu*, ur. Branko Čegec (Vrbovec: Matica hrvatska, 1995), 7-25.

¹⁰ Nada Klaić, *Medvedgrad i njegovi gospodari* (Zagreb: Globus, 1987).

¹¹ Buturac, *Vrbovec*.

¹² Buturac, *Popis župa*.

Od novijih istraživača važno je spomenuti i znanstveni rad Franje Pajura, kroatista rođenog u vrbovečkoj okolici, koji s velikim žarom i studioznošću proučava lokalnu povijest rakovečkog i vrbovečkog kraja. Kroz nekoliko članaka vezanih uz Vrbovec, i svakako neizbježni Rakovec, ukratko je uspio objasniti međudnose, suživot Vrbovca i Rakovca te način na koji je Vrbovec postepeno preuzeo glavnu, središnju ulogu u čitavoj okolici. Posebno se bavio i trasom ceste koja je prolazila kroz Rakovec, idući od Križevaca prema Zagrebu.¹³

Od novih publikacija svakako treba spomenuti i monografiju *Vrbovec - 770 godina*, čiji su autori lokalni zaljubljenici u povijesti. To je ujedno i prva cjelovita monografija o gradu, u kojoj se mogu naći sami počeci razvoja grada i okolice, do načina na koji on danas funkcionira kroz škole, razne udruge i događanja. Povijesni dio monografije uglavnom je temeljen na radu Laszowskog i Buturca.¹⁴

Osim povijesnih, postoji i nekoliko arheoloških publikacija zahvaljujući nedavnim terenskim istraživanjima Tatjane Tkalčec, Marka Dizdara te Darie Ložnjak Dizdar. Tatjana Tkalčec je tijekom 2014. godine vodila terenski pregled okolice grada Vrbovca te je rekognosciranjem došla do položaja nekoliko lokaliteta u vrbovečkoj okolici. Kod Vrbovečkog Pavlovca je istražen položaj „stare ceste“, koja je prema pričama mještana bila glavni put od Križevaca do Vrbovca, no, na terenu nisu pronađeni nikakvi elementi koji bi tu teoriju i potvrdili. Izvršen je i terenski pregled Lovrečke Velike te lokaliteta Budim i Zvezda, no ne s prevelikim uspjehom, isto kao i pronalaženje položaja arheoloških ostataka kod naselja Lukovo. Rekognosciranje je izvršeno i na području naselja Dijaneš, na pola puta između Vrbovca i Rakovca, gdje je satelitskim i zračnim snimkama otkriveno kasno srednjovjekovno gradište, koje je okruživao jarak.¹⁵ Marko Dizdar i Daria Ložnjak Dizdar bavili su se zaštitnim istraživanjima na nalazištu Grabrić, desetak kilometara u smjeru Bjelovara, na kojemu su pronađeni nalazi iz brončanog doba i kasnog srednjeg vijeka.¹⁶ Tijekom 2011. i 2012. godine Institut za arheologiju proveo je istraživanja na arheološkim nalazištima Buzadovec - Vojvodice na trasi autoceste A12, koja su u konačnici rezultirala

¹³ Franjo Pajur, „Rakovec (Rokonuk) kao centralni posjed okolice“, *Kaj: časopis za književnost i kulturu* 49 (2016): 87 – 116; „Rakovečka trasa „vojničke“ ili Kolomanove ceste“, *Zbornik odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti* 29 (2011): 23-37; „Kako je Vrbovec postao središnje mjesto okolice“, *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu* 42 (2010): 61-76.

¹⁴ Sanja Prijatelj, ur. *Vrbovec - 770 godina* (Vrbovec: Grad Vrbovec, POU Vrbovec, 2014).

¹⁵ Tatjana Tkalčec, „Terenski pregledi okolice grada Vrbovca tijekom 2014. godine, Zagrebačka županija“, *Godišnjak instituta za arheologiju* (2015),119.

¹⁶ Marko Dizdar, Daria Ložnjak Dizdar, „Zaštitna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi autoceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac“, *Godišnjak instituta za arheologiju* (2013): 93-98.

muzejskom izložbom u prostoru Muzeja grada Vrbovca, u dvorcu Patačić. Tijekom 2014. godine izvršen je i terenski pregled okolice grada Vrbovca, kako bi se upotpunila arheološka slika područja, koje je dosad na tom području vrlo slabo istraživano. Istraživački interes usmjeren je posebice na razdoblje srednjeg vijeka i pronalazak fortifikacijskih objekata. Radove je provodila Tatjana Tkalčec, u suradnji Instituta za arheologiju i Pučkog otvorenog učilišta u Vrbovcu, te uz pomoć lokalnog stanovništva.¹⁷ Pučko otvoreno učilište Vrbovec bilo je jedan od pokretača terenskih pregleda, jer na taj način žele upotpuniti povijesne i arheološke spoznaje o vrbovečkom kraju.

Svakako treba naglasiti da se u tom području događaju pozitivne promjene, te samoj topografiji mnogi mladi povjesničari pridodaju sve veću pažnju. Važno je istaknuti nekoliko povjesničarki, u čijem se predmetu istraživanja našla upravo topografija sjeverozapadne Hrvatske: Silvija Pisk (*Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. - 1400.*), Maja Cepetić (*Biskupski posjedi Dubrava, Ivanić i Čazma u 12. i 13. stoljeću: teritorijalna organizacija, naselja i spomenici*) te Kristina Rupert (*Topografija Požeške županije do 1526. godine*).¹⁸

Kod topografskih istraživanja može nam koristiti i CD priručnik s kartom srednjovjekovne Ugarske, Slavonije te jednog dijela Hrvatske, autora Pál Engela.¹⁹ Nažalost, karta nije potpuna, posebice za područje između Drave i Save, jer je sam autor umro prije dovršetka projekta. Kartama i bazom podataka je prikazano stanje na terenu 1498. godine, naravno, ne s apsolutnom točnošću, ali svejedno uvelike olakšava ubiciranje i snalaženje po srednjovjekovnim povijesnim prostorima Slavonije. Kod korištenja Pál Engelove karte valja biti i oprezan oko ubiciranja nekih naselja, jer autor ne navodi uvijek izvore iz kojih je preuzeo opise te prema čemu je ubicirao određena naselja. Kao svoje izvore najčešće koristi popise dimova za kraljevski porez iz 1495., 1507. i 1517. godine. Jedan od nedostataka Pál Englove karte je izostanak većine vodenih tokova, posebice manjih riječica i potoka, što nam otežava istraživanja, jer ne postoje suvremene karte s ucrtanim potocima, pritocima i ostalim manjim vodenim tokovima, a važni su za povijesna i topografska istraživanja.

¹⁷ Tatjana Tkalčec, „Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola“, *Godišnjak instituta za arheologiju* (2013): 76-87.

¹⁸ Silvija Pisk, „*Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.*“ (Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007); Cepetić, *Biskupski posjedi*; Kristina Rupert, „*Topografija Požeške županije do 1526. godine*“ (Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013).

¹⁹ Pál Engel, *Magyarország a középkor végén*, Budapest 2001.

2.1. Srednjovjekovne isprave

Pri svom istraživanju služila sam se prvenstveno srednjovjekovnim dokumentima objavljenim u zbirkama izvora *Codex diplomaticus regni Croatiae, Slavonie et Dalmatie*²⁰. To su većinom darovnice, tužbe, sudske presude, kupoprodajni ugovori i oporuke. Ima nekoliko dokumenata u kojima se opisuju međe vrbovečkog posjeda, te onih posjeda koji su ga okruživali i dodirivali. Tu prvenstveno mislim na posjede smještene na sjeveroistočnoj te sjeverozapadnoj strani Vrbovca (Rakovec, Dulepska, Gostović, kraljevski svinjari). U srednjovjekovnim ispravama se koriste mnogi toponimi i hidronimi, od kojih je većina postojeća i danas, stoga je korisno vidjeti i usporediti kakva im je bila uloga i važnost u srednjemu vijeku pa sve do danas.

Osim zbirke *Codex diplomaticus* koristila sam još nekoliko zbirki izvora koje se referiraju na razdoblje nakon 1400. godine, ali su bitne prvenstveno zbog utvrda - njihove gradnje, uloge i važnosti u okolici, ili pak, zbog toga što spominju naselja i njihove vlasnike. Zbirku *Monumenta historica nobilis communitatis* koristila sam jer sadrži dokumente u kojima se spominju Rakovec i posjedi koji su mu pripadali, uključujući i Vrbovec.²¹ Unutar zbirke izvora *Acta comitalia Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*,²² odnosno Saborskim spisima, nalaze se isprave u kojima je bio opisan izgled dvorca u Vrbovcu, s pribrojanim pripadnostima kao što je materijal od kojeg je dvorac sagrađen, broj prostorija, gospodarske zgrade i slično. *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae* nam donosi nekoliko bitnih isprava u kojima se navodi važnost posjeda Rakovec i njegova pripadnost Medvedgradu.²³

²⁰ CDI – XVI.

²¹ Emilij Laszowski, *Monumenta historica nobilis communitatis „Campus zagrabienis dictae“: povjesni spomenici plem. općine Turopolja: nekoć „Zagrebačko polje“ zvane*, sv. 1 – 3 (Zagreb; Tiskara Antun Scholz, 1904 – 1906), (dalje *Monumenta historica*).

²² Ferdo Šišić, ur., *Acta comitalia Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 3, od godine 1557. do godine 1577. (Zagreb: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1916), (dalje *Acta*).

²³ Emilij Laszowski, *Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae : Povjesni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko – hrvatsko – slavonske*, sv. 12 (Zagreb: Tiskom zakladne tiskare Narodnih novina, 1929), (dalje MHLRCZ).

Još jedan od korištenih izvora bila je i zbirka *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae vol. 1. od 1526. – 1530.*, koju je uredio Emilij Laszowski.²⁴

U opisima srednjovjekovnih međa nekog teritorija možemo razlikovati više kategorija oznaka: a) topografske (naselja, crkve i ceste); b) karakteristične geografske oznake (vodeni tokovi, brežuljci, doline); c) granični posjedi te d) različita flora teritorija. Ceste se u izvorima mogu pronaći pod više naziva, kao što su *via*, *strata*, *via exercitus*, *magna via* te još mnogi drugi nazivi, ovisno o kojem području piše diplomatski izvor. Problematika cesta na vrbovečkom teritoriju jest ta što se ne može sa sigurnošću utvrditi kuda su točno ceste prolazile, koju su važnost imale te treba li ceste poznate iz izvora poistovjetiti s nekim velikim i važnim cestovnim pravcima na području Zapadnog Međuriječja? To pitanje ću obraditi zasebno u ovom radu, jer su upravo ceste mogle uvelike utjecati na razvoj i važnost nekog posjeda i mjesta.

U izvorima se koriste i geografski nazivi za razne vodene tokove (hidronimi), planine, brda, šume i doline. U blizini Vrbovca i teritorija koji ga okružuje nema velikih rijeka, poput Save ili Drave, ali se od važnijih tokova često spominje Lonja, kao jedna od važnijih graničnih geografskih značajki tog dijela srednjovjekovne Slavonije. Osim Lonje, samim teritorijem prolazi nekoliko većih i manjih potoka, od kojih se većina zadržala sve do danas, naravno, s ponešto promijenjenim tokom - Luka (*Loky*), Salnik (*Scolnuk*), Dulepska (*Welyka Dulypchka*, minus *Dulypchka*), Črnc (Chernec), Glogovnica (*Glogoncha*), Kamešnica (*Kemsycha*), no, nažalost, ima i onih čiji su ostaci korita još vidljivi, ali većim dijelom potpuno suhi već desetljećima (npr. Zlenin (*Zlonyn*)).

Jedna od otegotnih okolnosti je i to što je za takve manje vodene tokove teško odrediti točan položaj, iako se u nekim izvorima često spominju i opisuju njihovi tokovi. Neki od njih postoje i danas, ali gotovo sigurno s izmijenjenim tokom, dok mnogi postojeći potoci ne nose nikakvo ime, ili pak njihovo današnje ime nije kompatibilno s nazivima u povijesnim izvorima. Veliki dio manjih tekućica nije uopće ucrtan u suvremenim kartama, što dodatno otežava ubiciranje i bavljenje topografijom. Za velik broj potoka koji se spominju u izvorima ostaje nepoznata lokacija ili nemogućnost preciznijeg lociranja na terenu. Njihov tok se može pratiti jedino ako se pojavljuju rame uz rame s nekim većim i poznatijim tokovima. Brda i

²⁴ Emilij Laszowski, *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*, sv. 1. od 1526. – 1530. (Zagreb: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1914), (dalje *Monumenta Habsburgica*).

doline su vrlo rijetko imenovani u izvorima, no pronađe se nekih primjera u izvorima (na primjer dolina *Scuha Dubluzca*).²⁵

Također, pri ustanovljavanju međa nam često mogu pomoći susjedne zemlje te opisi njihovih granica, zbog čega možemo lakše ustanoviti gdje su i kakve su bile granice nekih posjeda, te koliko je neki posjed zapravo bio velik. Naravno, ubiciranje posjeda se otežava ako je umjesto opisivanja međa i granica spomenut samo vlasnik nekog susjednog posjeda. U tom slučaju možemo samo nagađati koja je bila veličina/duljina te granice, a dodatno se otežava i samo određivanje položaja posjeda koji istražujemo.

Međe su, uz toponime i hidronime, često bile opisivane uz pomoć raznog drveća, biljaka, grmova, kamena, križeva i sličnih oznaka na terenu.²⁶ Takvi međaši su iznimno podložni promjenama, te ne postoji nikakva vjerojatnost da se na primjer neko stablo ili kamen sačuvalo stoljećima, sve do danas. Također je problematično što samo nazivlje u izvorima nije ujednačeno.²⁷ U izvorima se često spominju i razne šume kroz koje granica nekog posjeda prolazi. Izvori najčešće govore kakvog je tipa šuma bila,²⁸ dok se nešto rjeđe navodi lokalni naziv šume. Imenovane šume najviše nam koriste u slučaju da se na sličnom teritoriju danas nalazi šuma istoimenog naziva (kao što je, na primjer, šuma Čret pored Lupoglava, koja se spominje kao granica između posjeda Vrbovec i templara iz Božjakovine)²⁹.

Naravno, ako u izvorima postoji dobar opis međa, lakše je odrediti sam položaj posjeda, ali je zato puno teže određivati smještaj naselja. Često na posjedu postoje i istoimena naselja,³⁰ ali je vrlo teško s potpunom točnošću ubicirati neko naselje, pogotovo ako ne postoje nikakvi poznati arheološki lokaliteti. Za mali broj naselja sa sigurnošću možemo tvrditi gdje su se nalazila, osim ako nemaju višestoljetni kontinuitet sve do danas. Isti se problem javlja i kod ubikacije crkava.

²⁵ CD IV, 286; u ispravi stoji ... *descendit in caput unius uallis quod uocatur Scuha Dubluzca, que Scuha Dubluzca ibit et cadit in magnam Dubluzcam...*; navodi se prilikom opisa međa rakovečkog posjeda, ali je nepoznato koja bi to dolina bila, odnosno danas ništa ne nosi takav toponim.

²⁶ CD IV, 225; u ispravi se kao međaš navodi znak križa na stablu ...*per quam similiter in longo spacio eundo uenit ad arbores cruce signatas et salit iuxta metas ac signa.*

²⁷ Tako imamo na primjer hrast, koji u izvorima nalazimo i u slavenskom i mađarskom obliku (horast, tulfu).

²⁸ CD IV, 285; jedan od primjera spomena šume, u ovom slučaju šume bukve, pri opisu međa: ... *inferius ad unam uallem in arboribus byk et eadem uallis cadit ad paruum riuulum...*

²⁹ CD IV, 223-224.

³⁰ Na primjer današnje selo Dulepska, koje nema nikakve teritorijalne veze sa srednjovjekovnim posjedom Dulepska, osim što su oboje dobili ime po istoimenom potoku, koji je tekao kroz njihove teritorije.

III. VRBOVEC I RAKOVEC U SREDNJEM VIJEKU

3.1. Vrbovec

Kada govorimo o samim počecima Vrbovca, svakako valja spomenuti njegovu isprepletenost s vlastelinstvom Rakovec, nekad središnjim mjestom okolice. Vrbovec i Rakovec dva su susjedna naselja, čiji su gospodari od kraja 14. stoljeća bili zajednički, a sudbine su im stalno bile isprepletene. Spomenuta naselja promijenila su mnoge vlasnike, ali najmoćniji i najznačajniji, kroz 16. i 17. stoljeće, bili su obitelj Frankopan, Zrinski i Erdödy. Vrbovec i Rakovec, sa svim pripadajućim posjedima spadali su u srednjovjekovnu Križevačku županiju, koja je unutar svojih granica obuhvaćala ogroman dio teritorija: područje oko Bjelovara, gornje Lonje u zagrebačkoj i dio varaždinske županije, područje između Ludbrega do Drave, cijeli Kalnik, savsku ravnicu do Nove Gradiške, čitavo područje oko Daruvara i Pakraca, dolazi do Virovitice, Valpova i Orahovice. Križevačka županija je u srednjem vijeku brojala 76 kaštela i utvrda, te 72 grada s mnogim manjim ili većim posjedima.³¹

Laszowski pomalo romantično objašnjava porijeklo imena Vrbovec - korijen riječi je „vrba“, što pokazuje da je na područjima na kojima je grad nastao rasla vrba, a tome su pogodovali brojni potoci po okolici, oko kojih su „od pamtivijeka bujale žutokore vrbe - bekovice“.³²

Vrbovec (*Verbouch, Verbovecz*) se u izvorima prvi puta spominje 1244. godine u ispravi kralja Bele IV., koji je Vrbovec odvojio od Križevačke županije te ga dodijelio županu Junku. Kraljev kapelan Jakuš obišao je i zabilježio međe Junkova posjeda te sastavio povelju, koju je kralj potvrdio.³³ Nekoliko mjeseci nakon izdavanja spomenute isprave, kralj je posjede Vrbovec, Hrast i Cerovo Brdo u križevačkoj županiji darovao banu Dioniziju, zbog zasluga u borbi protiv Tatara,³⁴ ali nema nikakvih potvrda da je ban Dionizije zaista i preuzeo te posjede. Kasnije je i kraljica Marija, Belina supruga, pokušala Junku oduzeti posjed što joj je i

³¹ Josip Bösendorfer, *Crtice iz slavonske povijesti* (Osijek: Slavonica, 1994), 67-68.

³² Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 5.

³³ CD IV, 223.; Vidi i u: Buturac, *Vrbovec i okolica*, 131.

³⁴ CD IV, 230.; Vidi i u: Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća. Prvo doba: Vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi (641 - 1102); Drugo doba: Vladanje kraljeva Arpadovića (1102 - 1301)*, sv. 1. (Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985), 236.

uspjelo.³⁵ Godine 1280. kralj Ladislav vratio je posjed Junku i njegovu sinu Ivanu, te ujedno izdao jamstvo prema kojemu ih nitko ne smije ubuduće uznemiravati i uzurpirati njihovo vlasništvo.³⁶ Kralj Karlo Robert je 1325. potvrdio listinu iz 1280. te na taj način dodatno utvrdio vlasništvo nad Vrbovcem.³⁷

U prvoj polovici 14. stoljeća se spominje i župa Vrbovec, ali ona nije imala sjedište u današnjem Vrbovcu, već vjerojatno u Lovrečini, jer se u popisu župa iz 1334. spominje crkva svetog Lovre.³⁸ U istom razdoblju započelo je i naglo jačanje rakovečkog posjeda.

Junkovi potomci bili su u posjedu Vrbovca sve do krvavog sabora u Križevcima 1398., kada je ugarsko-hrvatski kralj Žigmund prodao Medvedgrad i Rakovec Hermanu Petermanu i Rudolfu Albenu. Vrbovec je pripojen rakovečkoj gospoštiji, te su njihovi vlasnici od tog razdoblja pa nadalje bili isti. Obitelj Alben je gospoštiju Vrbovec-Rakovec posjedovala do 1436. godine, kada ih je prodala grofovima Celjskim. Kada su grofovi Celjski postali gospodarima Rakovca, završili su s onime što je započeo ban Mikac - proširili su vlast Rakovca na posjede vrbovečkih plemića, čime su ih doveli do ovisnosti o rakovečkoj gospoštiji.³⁹

Pripadnost Vrbovca Rakovcu spominje se u nekoliko dokumenata, primjerice u darovnici kralja Vladislava nećaku Jurju Brandenburškom iz 1510. godine:

„Kaštel Rakovec (*Rakonog*), koji također pripada pod Medvedgrad, s mitnicom koja se se ondje obično postavlja, u križevačkoj županiji, zajedno s trgovištem Rakovec i selima Sveti Nikola Zelina sa svojim pripadnostima, Goli Verh, Novaki, Peskovci, Lonjica, Baničevci, Dvorišće..., s pripadnostima; zatim varoš Vrbovec, Poljana..., vrbovečka provincija sa selima ...“⁴⁰

³⁵ Buturac, *Vrbovec*, 132.

³⁶ CD VI, 354-355.

³⁷ CD IX, 245-246.

³⁸ Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 12-13.

³⁹ CD IV, 224-225, 332.; Vidi i u: Mladen i Bojana Šćitaroci, *Dvorci i perivoji u Slavoniji od Zagreba do Iloka* (Zagreb: Šćitaroci, 1998).

⁴⁰ Monumenta historica II, 285-291.; Vidi i u N. Klaić, *Medvedgrad*, 26.

Isto nam potvrđuje i darovnica kralja Ferdinanda Zrinskima 19. siječnja 1541. godine u Wienerneustadtu:

„Torkošinec, Novaki, Lojnica, Peskovec, Samoborec, Goli Vrh, Baničevac, Brezani, Mlala, Dulebska, Dvorišće, Ladinići, Salnik, Kušinov, Vrbovec..., trgovišta Rakovec i Preseka.“⁴¹

Iz ovih nekoliko navedenih dokumenata možemo jasno iščitati kako se među pripadnostima rakovečkog kaštela navodi i vrbovečki posjed. Zahvaljujući tome, rakovečko vlastelinstvo bilo je daleko veće od lukavečkog, pa čak i od samog medvedgradskog.⁴² Vrbovečko plemstvo bilo je oslabljeno, dok se rakovečka gospoštija povećavala i jačala. Smrću Ulrika Celjskog, u gospoštiji se izmjenjuju mnogi vlasnici. Katarina Celjska, nakon brojnih sukoba, Rakovec naposljetku prodaje Ivanu Vitovcu.⁴³ Kroz nekoliko godina Matijaš Korvin je, učvrstivši svoju vlast u kraljevini Hrvatskoj, osvojio nekadašnje posjede i gradove grofova Celjskih te je neke od njih poklonio svojim pristašama ili zadržao za sebe (Medvedgrad, Rakovec i Lukavec).⁴⁴

⁴¹ Monumenta historica III, 71, 81.

⁴² N. Klaić, *Medvedgrad*, 163. Županijske vlasti su na zapovijed kralja provodile istragu o nasilju koje su vršila braća Tuz po Zagrebu i okolici, stoga županijski suci iznose svoja saznanja te pišu kako je biskup ljude s vlastitih posjeda te onih koji spadaju pod medvedgradsku utvrdu, Vrbovca i Rakovca, poslao na gradske posjede Dediće, Čnomerec, Bitek i Novake, odnosno na posjede koje je sam Gradec ponovno dobio od vladara, da ih otme građanima i priključi Medvedgradu. Taj podatak nam govori o značaju, veličini, a naposljetku i o samoj naseljenosti rakovečkog posjeda.

⁴³ Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 15-16.

⁴⁴ Ivan Kukuljević Sakcinski, „Dogadjaji Medvedgrada“, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, sv. 3 (1854), 47.

3.2. Rakovec

Rakovec se kao *Rakolnok* ili *Rakunuk* spominje već u prvoj polovici 13. stoljeća kao sjedište feudalne gospoštije.⁴⁵ Prosperitet koji je uživao u srednjem vijeku, velikim je dijelom stvoren zbog značajne prometnice između Križevaca i Zagreba, zbog čega je na rakovečkom području često boravila kraljevska ili banska vojska. Rakovec je ujedno bio i najzapadnije mjesto u Križevačkoj županiji.⁴⁶

Gospoštiju Rakovec držala su početkom 13. stoljeća dva hrvatska bana: Ohuz i Poša.⁴⁷ Od bana Ohuza gospoštiju Rakovec otkupio je herceg Koloman, ali je ubrzo umro, 1241. godine. Nakon Kolomanove smrti, u vlasništvo posjeda dolazi župan Vognjeslav, koji je dobro utvrdio sjedište gospoštije,⁴⁸ ali već 1245. godine Bela IV. je darovao rakovečki posjed (*terram nomine Rokonuc*) plemićima Abrahamu i Nikoli, sinovima župana Nikole, te njihovim rođacima Tomi i Bartolu, sinovima župana Tome, za njihove zasluge u borbi protiv Tatara.⁴⁹

Njihovi nasljednici nosili su pridjev Rakovečki, „od Rakovca“ (*de Rakonok*), što nalazimo u izvorima iz 14. stoljeća.⁵⁰ Ono što je dodatno potaknulo razvoj Rakovca, bila je darovnica iz 1320., kojom ban Ivan daruje Nikoli Rakovečkom (*Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok*) pravo ubiranja maltarine na mostovima velike ceste, koja je iz Križevaca, preko rakovečkog posjeda, vodila u Zagreb.⁵¹

Rakovečki plemići bili su na strani Babonića u njihovom sukobu s banom Mikcem. Godine 1327. završio je njihov obračun kod Steničnjaka, te je otprilike u to vrijeme Medvedgrad prešao u vlasništvo bana Mikca. Nakon pada Babonića, Rakovčani su se našli na udaru bana Mikca te ubrzo postali usko povezani s Medvedgradom. To nam potvrđuje nekoliko izvora, kao i isprava iz 1344. godine, kojom ban Nikola Banić predaje svoje posjede,

⁴⁵ CD IV, 223-226. Godine 1244. spominju se kraljevske zemlje Zlonin i Vrbovec (*terram regalem nomine Zlonyn et Wrbovch*), usko povezane s Kolomanom, bratom Bele IV., koji je ujedno bio i vlasnik Rakovca.

⁴⁶ Bösendorfer, *Crtice*, 68.

⁴⁷ Ohuz je stolovao od 1213. do 1214. te od 1220. do 1222., Poša od 1226. do 1238.

⁴⁸ Buturac, *Vrbovec*, 135-136.

⁴⁹ CD IV, 284.

⁵⁰ CD VIII, 460 (1317. - *Martini filius Ladislai de Rakounuk*), CD VIII, 572-574 (1319. *Martinus et Abraam filii Ladizlay nobiles de Rokonuk*), CD XIII, 173-174 (*Thomas filius Ladislai de Rakonok*) itd.

⁵¹ CD VIII, 572-574.

među kojima je bio i Rakovec, sinovima bana Mikca, jer ih je njihov otac dobio sudskim putem.⁵²

Isprava nastala nekoliko godina kasnije, 1356., govori nam kako je kralj Ljudevit udovici i sinu Ladislava Rakovečkog vratio dio imanja (*porcionem eorum possessionariam in dicta possessione Rakonuk vocata*) koje im je zaplijenio ban Mikac (*per magnificum virum Mykich banum tocius Sclavonie... occupata*).⁵³

Rakovec je nakon sukoba s banom Mikcem četrdesetih godina 14. stoljeća postao jedan od posjeda koji je pripomagao pri uzdržavanju Medvedgrada sa svojim prihodima, pritom uključujući i dobra ubirana s vrbovečkog vlastelinstva te je pripadnost Medvedgradu trajala do sredine 16. stoljeća. Medvedgrad je, prema Nadi Klaić, najvjerojatnije sagradio herceg Koloman i to primarno kao herceški dvor, stoga su bila nužno potrebna sredstva s drugih posjeda, zbog čega su medvedgradskom vlastelinstvu pripojeni Rakovec i Lukavec.⁵⁴ To nam potvrđuje i pismo kapetana Ludovika Pekrija kralju Ferdinandu u prvoj polovici 16. stoljeća, kojim je Pekri obrazlagao svoja prava nasuprot drugog pretendenta (Jelene Zrinski, sestre Ivana Karlovića). U molbi se navodi kako medvedgradsko imanje nije preveliko te je u mirno doba imalo jedva 60 kmetova, stoga se uvijek uzdržavalo od prihoda s rakovečkog posjeda.⁵⁵ Sve do kraja 16. stoljeća medvedgradsko, rakovečko i lukavečko vlastelinstvo bili su jedna cjelina, zajedno su prodavana, zamjenjivana ili darivana.

Nakon sabora u Križevcima 1398., kralj Žigmund je svojim pristašama prodavao posjede svojih protivnika, pa su tako gospoštije Rakovec i Medvedgrad završile u rukama nećaka zagrebačkog biskupa Eberharda – Rudolfa i Hermana Petermana, iz obitelji Alben. Tim je činom došlo do sjedinjenja vrbovečkog posjeda s rakovečkim.⁵⁶ Rudolf Alben prodao je Fridriku Celjskom medvedgradsko vlastelinstvo, sa svim pripadnostima, a dokaz da su Celjski preuzeli posjede je isprava nastala 1437. godine, izdana upravo u Rakovcu.⁵⁷

⁵² CD XI, 115-116., „...*et quandam possessionariam porcionem quandam Thome, filii Dominici, in possessione Rakonuk vocata existentem, que similiter eidem Mikch bano pro judicialibus gravaminibus fuisset devulata*“.

⁵³ CD XII, 340-341.

⁵⁴ N. Klaić, *Medvedgrad*, 38.; „Herceg Koloman je sagradio Medvedgrad kao dvor, a ne kao utvrdu! U prilog tome govori nekoliko činjenica: njegova struktura, njegov položaj (izvan svih prometnica), terminologija (castrum), boravak kralja Bele IV. i njegove pratnje za vrijeme tatarske provale.“

⁵⁵ MHLRCZ, 107-109.

⁵⁶ Buturac, *Vrbovec*, 135-136.

⁵⁷ N. Klaić, *Medvedgrad*, 125.

U tužbi koju su gradečki trgovci podigli protiv Ulrika Celjskog 1438. stoji kako su Gradečani na povratku s godišnjeg sajma u Rovišću (*de foro annuali in oppido Royce*) opljačkani, oduzeta im je stoka ispod rakovečke utvrde, i to pred samim knezom, koji je u to vrijeme boravio u gradu (*ipso Wlrico comite in eadem Rakonok pro tunc personaliter existente*).⁵⁸ Naravno, nakon što se spomenuta tužba pominje proučila, zaključilo se da su zagrebački trgovci željeli proći pored rakovečke mitnice, bez da plate pristojbu, stoga su im kneževi ljudi naplatili istu silom.⁵⁹

Također, u ispravama je sačuvana i tužba koju je gradečki zlatar Nikola podigao protiv kneza Ulrika. Tvrdio je da su mu pod Rakovcem oduzeti konj i sedlo, no i ta se optužba ispostavila lažnom. Knez Ulrik je dao zlataru Nikoli mogućnost da se zakune u svoju nedužnost, ali on se nije pojavio na zakletvu, stoga je vjerojatnije da se pokušao prošuljati mimo mitnice.⁶⁰ Iz tih izvora možemo zaključiti kako je sredinom 15. stoljeća Rakovec bio u posjedu Celjskih, te da je još uvijek imao veliku važnost i pravo na mitnicu. Nakon 1526. godine, rakovečki (i vrbovečki) posjed došli su u ruke bana Ivana Karlovića što je potvrđeno ispravom iz 1529.⁶¹

Sve češće provale Osmanlija u drugoj polovici 15. stoljeća ostavile su veliki trag na rakovečkom i vrbovečkom trgovištu. U kratkom vremenskom periodu došlo je do velike depopulacije tih područja. Godine 1520. je na vrbovečkom vlastelinstvu bilo 222 kmetova, dok se do 1543. godine broj podložnika smanjio na 58 selišta.⁶² Početkom 16. stoljeća Šimun Erdödy upozorava ratne savjetnike u Grazu da Osmanlije namjeravaju napasti Rakovec i Božjakovinu, u što je spadala i čitava vrbovečka okolica.⁶³ Ivan Lenković predlagao je da se Rakovec i Vrbovec bolje utvrde, te da se u utvrde stavi stalna i pojačana vojna posada. Za sam Vrbovec je predlagao 100 pješaka i 100 konjanika, što je bila dosta velika obrambena sila.⁶⁴

Do odvajanja vrbovečkog i rakovečkog vlastelinstva postepeno je počelo dolaziti 1557. kada je Nikola Zrinski s Petrom Erdödy dogovorio zamjenu svojih posjeda

⁵⁸ MHLRCZ II, 149.

⁵⁹ N. Klaić, *Medvedgrad*, 136.

⁶⁰ N. Klaić, *Medvedgrad*, 137.

⁶¹ Kruhek, *Vrbovečki kaštel*, 11-12.

⁶² Josip Adamček, *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVI stoljeća* (Zagreb: JAZU, 1980), 523-524.

⁶³ Radoslav Lopašić, „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskog zemaljskoga arhiva u Gradcu“ *Starine* 17 (1985) 151-232, 162.

⁶⁴ Lopašić, „Prilozi za poviest Hrvatske“, 212-213.; „zu Rokhonigh vnd Wozzaghowina knecht 100, zu Werbocz 100..., Dj pherd, zu Rokhonigh ph. 200, Werbotzein meil von Owanitsch, ph. 100...“.

Medvedgrada, Rakovca i Vrbovca za posjede u Ugarskoj (Monyorokerek, kašteli Vörösvar i Gyak). U navedenoj ispravi Vrbovec još uvijek ima pripadnost kaštelu u Rakovcu, stoga nije bio ni samostalni feudalni posjed. Ta zamjena bila je konačno razvrgnuta sudskim putem 1613., jer njome nisu bili zadovoljni ni potomci Zrinskih ni Erdödyja.⁶⁵ Prije razvrgavanja ugovora, u nekoliko su navrata građene i popravljane vrbovečke i rakovečke utvrde, pod jurisdikcijom pod brigom Hrvatskog sabora, jer su se nalazili, posebice Vrbovec, na samoj granici osmanskih vojnih prodora.⁶⁶

⁶⁵ Laszowski, *Iz prošlosti*, 25-29.

⁶⁶ Acta III, 361.; Vidi i u: Kruhek, *Vrbovečki kaštel*, 15.

IV. POSJEDI

4.1 Posjed Vrbovec

Najopsežniji i najdetaljniji opis vrbovečkog posjeda nalazi se u ispravi izdanoj 21. travnja 1244. godine, kojom ugarsko–hrvatski kralj Bela IV. potvrđuje knezu Junku, sinu Izakovu, posjede Slanje i Vrbovec, kojima ga je obdario herceg Koloman.⁶⁷

Obilazak međa počinje na zapadu uz potok Dulepsku (...*ab occidente a fluio nomine Dulebzka in magna uia...*), gdje međaši s jobagionima križevačke utvrde, dok je s druge strane Junkov posjed. Međa zatim prati cestu prema istoku do šume u kojoj prelazi potok *Zeminztrug*. Nakon toga presijeca nekoliko manjih cesta i potočić, dolazi do velike ceste i potoka Luka, kojeg prelazi na mostu i dalje međaši s posjedom Gostović (...*uenit ad magnam viam et fluuium Loky, quem transiens per pontem iuxta terram Gostoyg*). Međa nastavlja dalje prema istoku, uspinje se brežuljkom te zatim spušta do potoka Zlonin, kojeg prelazi, penje se na drugi brežuljak, pa prateći veliku cestu stiže do potoka Velika (*per eandem uiam uersus orientem, ascendit monticulum et declinat in riuulum Zlonyn, quem transiens ad eiusdem partem ascendit alium monticulum, in eadem via magna declinat in fluuium Welica*), prelazi ga, pa se velikom cestom dalje penje na idući brežuljak u smjeru istoka, ulazi u šumu i dolazi do potoka Kamešnice, prelazi ga, cestom se spušta do močvare, pa dalje do potoka Črneck, gdje počinje međa sa zemljama zagrebačkog biskupa (*uenit in fluuium Kamechnicha dictum et transit ipsum fluuium, ... peruenit in aquam nomine Chernech, ubi continetur terra episcopatus ecclesie Zagrabiensis*).⁶⁸

Međa se od Črnca spušta do potoka Glogovnice te prati njegov tok sve do potoka Velika Glogovnica, koji nakon duljeg vremena dođe do vode ili močvare *Medniche*. Međa dalje ulazi u šumu i dolazi do voda *Jazenoucha* i *Jazuina*, te nešto dalje i do potoka *Wlchi* (*et per Chernech infraeundo in silua peruenit in aquam Glogoncha, per cuius cursum in longo spacio eundo uenit in maiorem Glogoncha, ... peruenit in aquam seu paludinem Medniche...*,

⁶⁷ Omeđeni posjedi, iako se zovu Vrbovec i Zlonin, u ovoj su ispravi objedinjeni. Sam posjed Zlonin dobio je ime po potoku koji teče pored Vrbovca. Bitno je naglasiti kako sam potok postoji i danas, ali je u kartama i među stanovništvom poznat po imenu Zlenin, te jednim dijelom, teče teritorijem između sela Topolovec i Cerje. U daljnjem tekstu taj će toponim, i potok i posjed, nazivati današnjim nazivom – Zlenin.

⁶⁸ CD IV, 223-225.

... *in aquam nomine Jazenouicha et Jazuina...*). Odavde međa ide prema gore uz vodu Pretoka u velikoj šumi, dolazi do rijeke *Chereth* te uz nju stiže do rijeke Lonje.

Na Lonji ujedno prestaje međašenje posjeda Vrbovec i Zlonina sa zemljama u vlasništvu zagrebačkog biskupa, a počinje međašenje s križarima te malo dalje s lonjskim svinjarima.⁶⁹ Uz razne međašne oznake, međa dolazi do močvare Dulepske, zatim uzvodno prati potok Dulepsku, stalno međašeći sa svinjarima, pa se naposljetku vraća na mjesto odakle je počeo obilazak međe.⁷⁰

U ispravi iz 1374. se izričito navodi da je Zlenin pokraj Vrbovca.⁷¹ Iduća važna lokacijska oznaka za posjed Zlenin je potok *Loky*, današnji potok Luka, koji teče zapadno od Vrbovca, te jednim dijelom protječe uz sam rub današnjeg gradskog naselja. Ubiciranje posjeda u blizinu potoka Luke nam potvrđuje isprava iz 1375., nastala u čazmanskome kaptolu, u kojoj se Margareta, kćer Pavlova, pogađa sa svojim bratićima oko posjeda Zlenina, Ravena i Štefanovca. U ispravi stoji kako je spomenuti posjed Zlenin blizu potoka Luke (*In super prefatam possessionem Zlonyn iuxta fluuium loky in comitatu Crisyensi habitam...*).⁷² Buturac taj posjed smješta na područje današnjih sela Vrbovečki i Gradečki Pavlovec,⁷³ no tu se ne bih složila s njim oko ubikacije. Prema navedenim podacima, posjed Zlenin možemo locirati na područje današnjeg sela Celine, sjeverozapadno od Vrbovca. Buturčev prijedlog ubikacije posjeda smješten je previše prema sjeveroistočnoj strani od Vrbovca te se ne uklapa u međe opisane u ispravi. Sam posjed se prestaje spominjati nakon 1376. godine,⁷⁴ nakon čega ne znamo kakva je bila njegova sudbina.

Prema opisu iz isprave iz 1244. godine međa počinje na sjeverozapadnoj strani posjeda, pored potoka Dulepske, te ide prema istoku, pritom prolazeći kroz nekoliko manjih i većih vodotoka. Prvi potok koji se imenuje u ispravi je *Zeminstrug*, no to se ime nije sačuvalo do danas. Najvjerojatnije se odnosi na potočić koji danas teče pored sela Gaj. Idući spomenuti

⁶⁹ CD IV, 225.; ... *per fluuium Pretoka in silua magna per metas et signa uenit in siluam nomine Chereth et cadit in aquam Lonya, per quam, superius relinquendo terram ecclesie Zagrabiensis, tenet uicinitatem terre Cruciterorum, peruenit iuxta terram subulcorum nostrorum de Lonya...*

⁷⁰ CD IV, 225.; ... *uenit per metas et signa in paludine Dulebzka et per fluuium Dulebzka sursum in longo tenet continuo uicinitatem terre nominatorumsubulcorum nostrum de Lonya, uenit ad metas in Dulebzka...*

⁷¹ CD XV, 11.

⁷² CD XV, 157.

⁷³ Buturac, *Vrbovec*, 135.

⁷⁴ CD XV, 225.

potok je *Loky*, današnji potok Luka, koji se 1338. godine nalazi na zapadnoj i jugozapadnoj međi s posjedom Gostović.⁷⁵

Međa dalje prati potok Zlenin, prelazi potoke Veliku i Kamešnicu. Kao što je već spomenuto, međaši na sjevernoj strani Vrbovca, su jobagioni križevačke utvrde, kod potoka Dulepske. Sudeći prema izvorima, ti jobagioni su najvjerojatnije držali zemlje oko današnjeg sela Graberanca, jer se čak u ispravama spominju i plemići *de Graberyanz*,⁷⁶ iz čega bi se dalo zaključiti kako njihovi posjedi nisu spadali ni pod vrbovečko, ni pod rakovečko vlastelinstvo. Od potoka Luke međa ide do Kamešnice, pa dalje do potoka Črnca, što je nelogično, ako se uzme u obzir da je Kamešnica istočni pritok Črnca, te dolazi do Črnca sa zapada, zbog čega međa ne bi nikako mogla prvo doći baš do Kamešnice.

Kad međa dođe do Črnca, prati tok potoka, čineći granicu između vrbovečkog i posjeda zagrebačkog biskupa, sve do mjesta na kojemu se utječe u potok Glogovnicu. Danas je to istočno od naselja Poljanski Lug, ali ne mora značiti da je sam tok i ušće ostalo nepromijenjeno kroz povijest. U opisu međe se spominje i potok Velika Glogovnica, no nije jasno što bi i gdje bi taj potok bio, jer sama Glogovnica nema nikakvih većih pritoka. Moguće je da su se na taj način razlikovali glavni i sporedni pritok spomenutog potoka.

U ispravi slijedi nekoliko hidronima: Mednice, Jasenovice, Jazvina, Vučji i Pretoka. Prva tri su mi nepoznata, te nisam pronašla njihove spomene u ostalim ispravama iz *Diplomatičkog zbornika* vezanih uz to područje. Potok Vučji koji se spominje u opisima međe nisam pronašla pod istim imenom, ali danas na teritoriju koji odgovara opisu međa postoji potok koji se zove Mali Vučec, a teče istočno od naselja Poljanski Lug.⁷⁷ Za potok Pretoka je ipak ponešto jasnija situacija, jer se navodi i u nekim drugim ispravama,⁷⁸ te se obično veže uz među biskupskog vlastelinstva. Danas se zadržalo ime Pretoki, za potok između Glogovnice i Lonje, pored naselja Poljanski Lug, koji je većim dijelom samo ostatak nekadašnjeg potoka te je većim dijelom presušen. Također se sačuvalo i ime šume Čret, kroz koju protječe Lonja, istočno od današnjeg Lupoglava.

⁷⁵ CD X, 424.

⁷⁶ CD XVI, 210.; isprava iz 1381. godine.

⁷⁷ Prema kazivanju gospodina Drageca Mutka, osim potoka Mali Vučec, postoji i Veliki Vučec, koji teče kroz šumu između Poljanskog Luga i naselja Donja i Gornja Obreška, u općini Kloštar Ivanić.

⁷⁸ CD III, 9.; U ispravi iz 1201. godine, kojom se potvrđuje razvod međa kaptolskih posjeda, *...ad riuum nominatur Preteca et diuidit terram cum subulcir regis*.

Dio međe u kojemu se nabraja nekoliko spomenutih voda (poznatih i nepoznatih) može se dosta točno odrediti na temelju opisa iz izvora, te graničnu crtu možemo povući od samog ušća Črnca u Glogovnicu, preko Pritoka, prema Lonji te sve to šume Čret. Lonja je ujedno i mjesto na kojemu prestaje međašenje vrbovečkog posjeda s biskupskim, a počinje s Božjakovinom, templarskim posjedom, čime se bavila Lelja Dobronić.⁷⁹

Nakon templara, međa vrbovečkog posjeda dolazi do lonjskih kraljevskih svinjara te se međašenje sa svinjarima nastavlja uz potok Dulepsku. Pavleš smatra da je nekada potok Dulepska utjecao u Lonju zapadnije nego što to čini danas, jer bi inače, sudeći po izvorima, međašenje Vrbovca i Božjakovine bilo nemoguće. Drži da su posjed svinjara činila naselja Lonjica, Peskovec, te moguće i dio Pirakovca, Negovca i Samoborca na svojoj sjevernoj i sjeverozapadnoj strani.⁸⁰

Buturac opisuje ophod međe iz 1244. godine i nabraja sela koja su, prema kasnijim izvorima, mogla biti unutar opisanih granica posjeda: Gaj, Celine, Cerje, Vrbovec, Luka, Brčevac, Prilesje i Poljana.⁸¹ Smatram da su nabrojana naselja svakako bila unutar granica posjeda Vrbovca, ali, prema Buturčevim navodima, ostaje zakinuti dobar dio južne strane posjeda.

Prema karti Pál Engela, Vrbovec je bio trgovište od 1464., te je od iste godine spadao pod rakovečko vlastelinstvo. Župu u Vrbovcu spominje od 1495. te navodi kako je posjed bio plemićki, i od 1498. podanik Medvedgrada.⁸²

U posjed Vrbovec ubrajala su se današnja naselja: Gaj (barem jedan njegov dio), Celine, Cerje, Martinska Ves, Novo Selo, Luka, Brčevac, Prilesje, Poljana i Poljanski Lug, te čitav dio terena do rijeke Lonje, između Poljanskog Luga i Lonjice.⁸³

⁷⁹ Lelja Dobronić, „Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj“, *Rad JAZU* 406 (1984), 27-28.

⁸⁰ Ranko Pavleš, „Opisi međa i posjeda između Lonje i Glogovnice u 13. i 14. stoljeću“, *Cris*, god. 12, br. 1 (2010), 15.

⁸¹ Buturac, *Vrbovec*, 132.

⁸² Engel. *Magyarország*; Vidi i u: Buturac, *Popis župa*, 91; župa Vrbovec se nalazi na popisu iz 1501., ali je naznačeno da se prvi put spominje 1428.

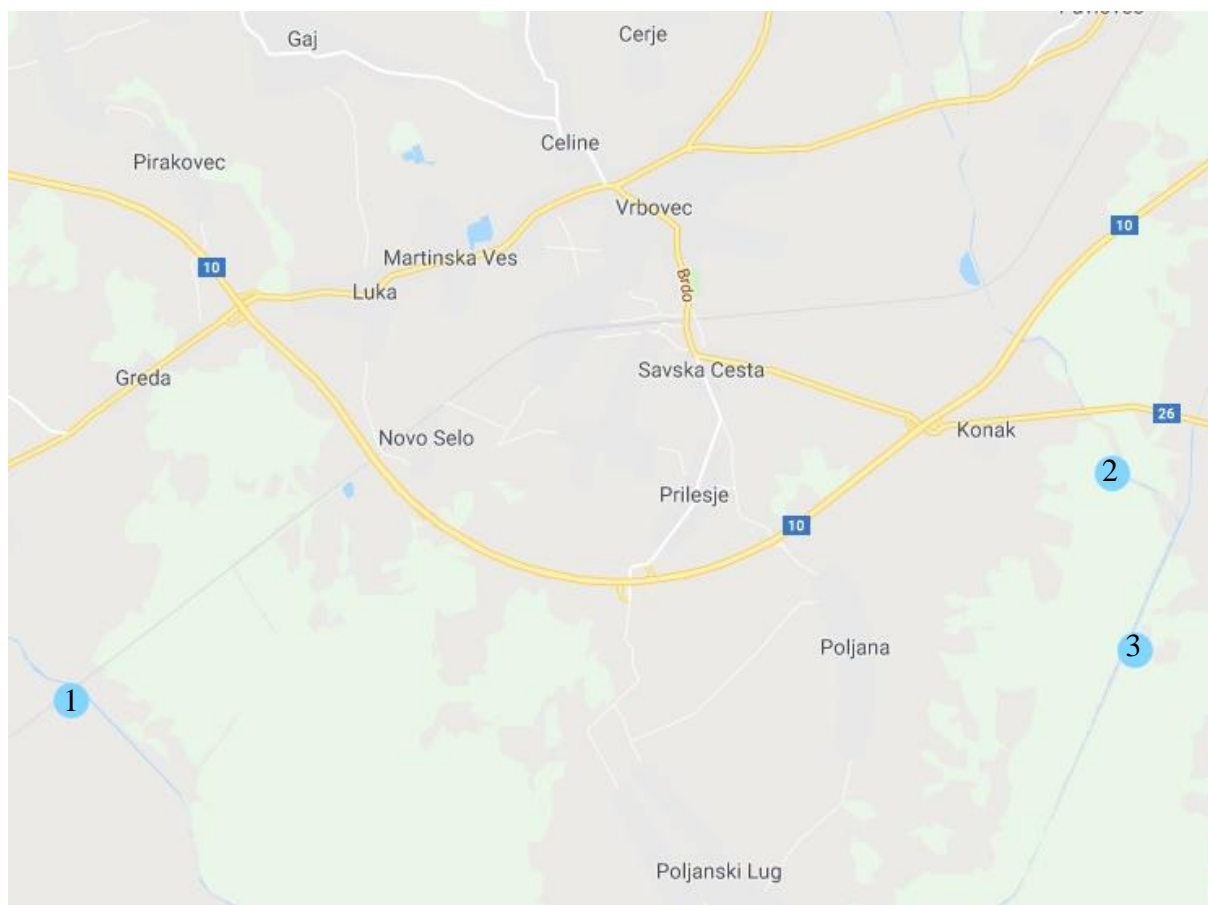
⁸³ Mirko Valentić, ur., *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka županija*, sv. 9. (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004), karta sekcija 32.

U tabeli donosim popis hidronima u izvornom obliku, koji se koriste u opisu međa posjeda Vrbovec iz 1244. godine.⁸⁴

<i>Dulebzka</i>	Dulepska
<i>Zeminstrug</i>	-
<i>Loky</i>	Luka
<i>Zlonyn</i>	Zlenin (većim dijelom presušen i prenamijenjen)
<i>Welica</i>	Velika
<i>Kamechnicha</i>	Kamešnica
<i>Chernech</i>	Črnc
<i>Glogoncha</i>	Glogovnica
<i>Maior Glogoncha</i>	Vjerojatno jedan pritok Glogovnice
<i>Medniche (seu paludinem)</i>	Nepoznata močvara
<i>Jazenoucha</i>	-
<i>Jazuina</i>	-
<i>Wlchy</i>	Moguće Mali Vučec ispod Poljanskog Luga
<i>Pretoka</i>	Pretoki
<i>Lonya</i>	Lonja

⁸⁴ CD IV, 224-225.; S lijeve strane navedeni su srednjovjekovni, a s desne strane njihovi današnji nazivi.

Karta posjeda Vrbovec⁸⁵

1. Rijeka Lonja
2. Potok Črnc
3. Rijeka Glogovnica

⁸⁵ <https://www.google.com/maps/@45.8761264,16.3978172,13z> (posjet 29.9.2018.); Karta područja je preuzeta s Google karata, te sam na njoj označila Lonju, Črnc i Glogovnicu, radi lakšeg snalaženja.

4.2 Posjed Rakovec

Posjed Rakovec spominje se prvi put 1244. u ispravi kojom kralj Bela IV. daruje Andriji, sinu Petrovom, zemlju Dulepsku za zasluge, i to kao *terra Rokonuk (terram castris de Rokonuuk)*.⁸⁶

Već iduće godine, 1245., kralj daruje posjed Rakovec sinovima župana Nikole i Tome za osobite zasluge u borbi protiv Tatara. Isprava je još zanimljivija jer se nabroja nekoliko prijašnjih vlasnika posjeda, što nije bio običaj. Naime, obično se u ispravama navodi samo posljednji vlasnik, u ovoj ih imamo nekoliko. Nekada pusta zemlja bila je darovana banu Martinu, a zatim su vlasnici bili ostrogonski nadbiskup, banovi Poša i Okuz, dok naposljetku nije došla u posjed hercega Kolomana.⁸⁷

Međa posjeda počinje na rijeci Lonji, te prati potok *Erachous*. Nakon njega prelazi preko nekih dolina s bukovom šumom, brežuljaka te dolazi do potoka *Priscisna*. Dalje prelazi brežuljke do potoka *Rodowissa*, prelazi ga i dolazi do mjesta na kojemu su dvije međašne oznake, čija je uloga bila razdvajanje od zemalja kastruma Kalnik.⁸⁸ Dalje međa ide do velike ceste prema međi koja odvaja ljude Andrije na imanju Dulepska i Vukomerove zemlje. Nakon nekoliko brežuljaka međa dolazi do doline *Scuha Dublucza*, zatim do potoka *magna Dublucza*. Na tom mjestu posjeda Rakovec međaši s ljudima župana Andrije i s ljudima gospođe Bentičec. Međa dalje ide niz potok Veliku Dulepsku i međaši s Petrom i ljudima križevačkog župana. Idući međaš je posjed Gostović.⁸⁹

⁸⁶ CD IV, 242.

⁸⁷ CD IV, 286.; „*Ipsa siquidem terra uacua quondam et deserta Martino bano filio Waie ex predecesorum nostrorum donacione fuerat collata, postmodum ad Robertum bone memorie quondam qrchiepiscopum Strigonesem et ab hinc ad Posam banum, a quo ad Ocuze banum et ab illo ad karissimum fratrem nostrum Colomanum regem...*

⁸⁸ CD IV, 286.; ... *fluio Lana vbi cadit in eundem aliud flumen nomine Erachous, per quo flumine exit ad unam uallem (...) ad unam uallem in arboribus byk (...) cadit ad unum flumen quod dicitur Priscisna (...) cadit ad unum flumen Rodowissa et transit idem, vbi sunt due mete terre.*

⁸⁹ CD IV, 286.; ... *conterminatur ex una parte terre Dublucza populis Endri filii Petri et ex altera conteminatorum terre Wolcomer et iterum eidem Reconuk...; unius uallis quod uocatur Scuha Dublucza, que Scuha Dublucza ibit et cadit in magnam Dublucza et ibidem conteminatorum terre populorum comitis Endri ex una parte, uero ex altera populis domine Bentichec et iterum eidem Reconuk et per idem flumen Dublucza uadit inferius, in eadem aqua tenetur cum Petro et in eadem Dublucza tenetur cum populis comitis Crisiensis et per eandem aquam tenetur Gustowig...*

Nešto dalje međa dolazi do vojničke ceste uz koju međaši sa zemljama kraljevskih svinjara, presijeca potok *Scolnuk* te ide dalje prema potoku *Reconuk*, gdje je međa *Cadmia*. Nakon toga se međa spušta na rijeku Lonju, prati ju uzvodno, dodirujući križarske zemlje, a zatim i zemlje županije Moravče, sve dok ne dođe do mjesta na kojemu je međašenje i započelo.⁹⁰

Potok koji se spominje na početku međašenja – *Erachous*, nema nikakve direktne veze s hidronimima u okolici, ali je moguće da je prilikom pisanja isprave došlo do pogreške, pa je prvo slovo krivo zapisano. U opis međe bi se uklopio *Crachous*, odnosno potok koji prolazi kroz selo Krečaves, a postoji i danas. Današnji potok zove se Bukovec te utječe u rijeku Lonju, baš poput spomenutog *Erachousa*. Što se tiče lokacije potoka, on zaobilazi selo Krečaves sa zapadne strane, prema čemu bi to selo spadalo na rakovečki posjed. Problematično je to što se na popisu sela koja su bila dijelom posjeda Bisag, iz 1430. , navodi i Krečaves.⁹¹ Naravno, postoji i mogućnost da se tok potoka u međuvremenu promijenio, ili ga je međa doticala na vrlo kratkom potezu, uz samo ušće u Lonju.

Idući spomenuti potok je *Priscisna*, što bi mogao biti potok Presečna, koji teče blizu mjesta na kojemu izvire Bukovec. Pavleš smatra da bi taj potok teško mogao međašiti s rakovečkim posjedom, jer je sama međa vrlo kratko išla uz Krečaves, no ne isključuje tu mogućnost, jer je na temelju srednjovjekovnih isprava teško zaključiti koliko je neka međa bila duga. Također misli da bi se tu moglo raditi o Mokričkom potoku, koji teče uz Rakovec.⁹²

Međa zatim dolazi do potoka *Rodowissa*, kojeg vjerojatno možemo povezati uz istoimeno selo Radoišće, koje je također na popisu sela posjeda Bisag iz 1430. godine.⁹³ Danas u tom selu postoji potok koji se naziva Salnik, ali se u opisu međe rakovečkog posjeda potok tog imena (*Scolnuk*), javlja na južnoj strani posjeda, dok se Radoišće nalazi na sjevernoj strani. Ostaje otvoreno pitanje da li je srednjovjekovno naselje Radoišće spadalo pod bisaško ili rakovečko vlastelstvo, ili su pak postojala dva istoimena sela, koja su dobila ime po

⁹⁰ CD IV, 286.; ...*via exercitus uersus orientem, vbi conteminatur terre subulcorum domini regis, hinc uadit ad unum flumen quod vocatur Scolnuk...; uadit directe ad eundem Reconuk, ... et cadit in idem flumen, vbi tenet Cadmia mete, hinc uero uadit ad flumen Lana et conterminatur terris Cruciferorum et iterum conterminatur ipsius comitatus Moraucha, ac per eunda fluuium uadit superius ad metam priorem*).

⁹¹ Josip Stipišić i Miljen Šamšalović, „Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije“, *Zbornik historijskog instituta JAZU*, sv. 2 (1959), 369.; Ime sela zapisano je u obliku *Krethafalwa*; Bisag se nalazi u rubnom dijelu današnje varaždinske županije, petnaestak kilometara sjeverno od Rakovca, jedanaest kilometara sjeveroistočno od Svetog Ivana Zeline.

⁹² Pavleš, „Opisi međa“, 16.; Pavlešov Mokrički potok je vjerojatno potok Rakovec, koji teče pored Rakovca, te se ulijeva u Lonju nešto južnije od naselja Mlaka.

⁹³ Isprave JAZU, 369.; Ime sela zapisano je u obliku *Radowisschye*.

potoku, a svako od njih je bilo s jedne strane međe. Pavleš navodi kako se selo Radoišće spominje kao dio posjeda Bisag, ali se istoimeno selo u nekim mađarskim ispravama navodi kao sastavni dio rakovečkog posjeda,⁹⁴ stoga je sjevernu među najbolje podvući južnije od današnjeg Radoišća, s otvorenom mogućnošću da je ona ipak zahvaćala i dio samog Radoišća. Ostaje sporan potok *Priscisna*, jer ako se tu zapravo misli na Rakovčec, sjeverna granica bi se spustila dosta južnije od sela Radoišće.⁹⁵

Međa jedno vrijeme prati granicu posjeda Dulepska, dok ne dođe do doline Suhe Dulepske (moguće dolina između sela Šelovec i Pogančec, kroz koju teče desni pritok Dulepske) te dalje do potoka Velike Dulepske, te se, prateći potok, spušta prema jugu.

Dalje međa ide uz posjede župana Andrije i gospođe Bentičec, prati potok Dulepsku i uz nju graniči s nekim Petrom, pa dalje prateći Dulepsku graniči s podanicima križevačkog župana. To nas navodi da se na toj međi, kod današnjeg sela Pogančec, dodiruju barem tri posjeda kojima ne znamo ime, a nalaze se između Gostovića, Dulepske i Rakovca. Zatim Rakovec međaši s posjedom Gostović, nakon čega dolazi do vojničke ceste. Vojnička cesta spominje se i na jugozapadnoj međi posjeda Gostović u ispravi iz 1338. godine,⁹⁶ te se vjerojatno radi o istoj cesti.

Nakon Gostovića, Rakovec počinje međašiti s kraljevskim svinjarima. Poslije svinjara, međa dolazi do potoka *Scolnik*, što se poklapa s današnjim potokom Salnikom. Dio koji spaja Salnik i potok Dulepsku je vrlo kratak, što nam ukazuje da se radi o terenu na kojemu se ti potoci još nisu počeli udaljavati jedan od drugog, stoga bismo taj dio međe mogli locirati na područje blizu današnjih sela Brezana i Golog vrha. Južno od te granice nastavljale su se zemlje u posjedu svinjara, što odgovara i opisu međa vrbovečkog posjeda.

Potok Salnik međa je presijecala nešto sjevernije od ušća u Lonju, došla do potoka Rakovica, koji je tekao od samog mjesta Rakovec prema jugu i utjecao u Lonju malo sjevernije od Salnika. U ispravi se spominje međaš *Cadmia*, no nemam saznanja što bi to i gdje bi moglo biti. Nakon *Cadmie*, međa konačno dolazi do Lonje, te neko vrijeme graniči s

⁹⁴ Pavleš, „Opisi međa“, 16.

⁹⁵ Potok Radoišće, koji se spominje u izvorima, se najvjerojatnije može poistovjetiti s potokom Salnikom (iako se u izvorima potok pod imenom Salnik javlja samo na južnoj strani posjeda Rakovec). Potok Salnik izvire iznad sela Radoišće (između Rakovca i Bisaga), s južne strane sela ima nekoliko malih pritoka.

⁹⁶ CD X, 423-424; *hinc transit ultra vnam vallem et vadit directe ultra magnam viam exercituum...*

templarskom Božjakovinom. Prije nego međašenje završi, na jednom kratkom dijelu Lonje rakovečki posjed graniči s komitatom Moravče.⁹⁷

U ispravi nastaloj 21. kolovoza 1381. godine, kojom zagrebački kaptol izjavljuje da su njegovi poslanici izvršili podjelu posjeda Rakovec, imamo nekoliko opisa međa unutar posjeda. Prvi opis počinje pored samog naselja *Rakounuk* pored ceste koja iz njega vodi dalje prema Zagrebu. Međa ide dalje kroz naselje, dok na samom kraju ne dođe do vode *Kaznycha mlaka*, pa do ceste koja vodi do sela *Graberyanch*, dalje do potoka *Radonyscha*, prelazi ga te cestom dođe do potoka *Zolnyk*. Međa prati potok prema jugu, skreće prema istoku do potoka *Paganschech*, penje se uzvodno nazad prema već spomenutoj cesti.⁹⁸

Iduće međa dolazi do prijelaza na preko potoka Dulepska, gdje graniči sa zemljama plemića *de Graberyanch* i magistra Dionizija, sina Ivanova. Dalje međaši sa zemljama Akuša, sina Stjepana, sina bana Mikca, pa vodi dalje na zapad do nekih voda, velike hrastove šume, pa konačno i do potoka *Rakouchech*, nastavlja u istome smjeru, prolazi uz zemlju *Ciglenycha*, te se vraća na mjesto odakle je i krenula, odnosno na javnu cestu.⁹⁹

U samom početku opisa međe imamo jedan važan podatak, a to je upravo informacija o cesti koja iz Rakovca ide prema Zagrebu. *Graberyanch* je selo Graberanec, koji se nalazi uz lijevu obalu Dulepske istočno od Rakovca. U ispravi vlasnici Graberanca nose predikat koji je nastao po selu. Spomenuto naselje danas nema nijednog stanovnika.

Iduće se spominje potok *Radouische* (u ranijim ispravama pod nazivom *Rodowissa*) koji teče od sela Radoišća prema Rakovcu, a danas je poznat pod imenom Salnik. Kao što je već ranije spomenuto, potok Salnik (*Zolnyk/Zalnuk*) nalazi se na jugoistočnoj strani posjeda Rakovec, i bio je pritok starom Radoišću (današnjem Salniku). Nakon dva spomenuta potoka, dolazi do potoka Pogančec, za koji je važno spomenuti da nema direktne veze s današnjim istoimenim naseljem. Izvirao je kod sela Kolenice, pa preko Hruškovca tekao do Salnika. Potok postoji i danas, pod istim imenom.

⁹⁷ CD X, 423-424.

⁹⁸ CD XVI, 209-210; *...viam publicam, qua itur de Zagabria versus villam Rakounuk...; ...et in fine eiusdem ville venit in quendam meatum aque Kaznycha mlaka dictum et per eandem viam, qua itur uersus villiam Graberyanch...; ... uenit in quendam fluuium Radonyscha dictum...; peruenit in alium fluuium dictum Zolnyk...; descendit in riuum Paganschech...; deinde diuertendo ad predictam viam publicam...*

⁹⁹ CD XVI, 210.; *(...peruenit in portum Dulebzka, vbi vicinatur metis nobilium de Graberyanch et magistri Dionisii, filii Johanns...; ... predicta vltima meta terrarum predictarum et saliendo terras, quas nunc possidet magister Akus, filius magistri Stephani, filii Mykach bani...; ... cedit in riuulum Rokouchnech...; ... penes terram Ciglenycha dictam satis in bono spacio recte per rubeta tendendo venit ad uiam publicam...)*.

Na južnoj strani posjeda se kao međaš navodi Akuš, unuk bana Mikca, te nakon njih međa dolazi do posjeda kraljevskih svinjara. Sljedeća međa je na potoku koji se u ispravi naziva *Rakouchech* – (Rakovčec). Ime tog potoka je u starijim ispravama zapisano na iskrivljen način,¹⁰⁰ dok je u ispravi iz 1381. ipak zapisano bliže izgovoru.¹⁰¹ Pavleš smatra da je to današnji potok Rakovčec te da je neobično što međa putem do Rakovčeca nije prošla potok Salnik, iako su paralelno tekli prema Lonji.¹⁰² Zemlja Ciglenica, koja se spominje pred kraj opisa međe je južno od Rakovca, no taj toponim nije jasan i teško mu je odrediti polazišnu točku. Međa obuhvaća dio samog naselja Rakovec, područje južno i istočno, sve do potoka Dulepska.

Druga polovica isprave opisuje međe posjeda *Boxinch*, te je ujedno to i jedini njegov spomen. Nalazio se unutar posjeda Rakovec. Na međi se navode potoci Salnik, Rakovčec i Mlaka, za koji se piše da je samo odvojak rijeke Lonje (*vbi dictus fluuius Mlaka effluit de fluuio Lona dicto...*). Međa tog posjeda se protezala kroz donje tokove Salnika i Rakovčeca, u smjeru sela Mlake, koje je najvjerojatnije i dobilo ime prema tom potoku. Mlaka je najvjerojatnije presušila, jer na tom teritoriju danas nema nikakvog potoka koji bi se slagao s opisima iz isprave.

U istoj ispravi imamo i treći opis međa, no vrlo kratak. U njemu se spominju voda Mlaka te Lonja, stoga je vjerojatno bila smještena uz prethodno opisanu među. Spominje se i javna cesta koja je išla prema Rakovcu, mostovi i mlin na rijeci Lonji, koji drže podanici križara.¹⁰³

Na Pál Engellovoj karti za mjesto Rakovec stoji da je bilo trgovište, od 1393. tjedno tržište, spominje se u popisu župa 1334. godine, spada pod Kalnički arhiđakonat. Navedeno je kako je od 1498. posjed bio plemićki te imao pripadnost Medvedgradu.¹⁰⁴

¹⁰⁰ CD IV, 286.; U ispravi iz 1244. godine potok je zapisan kao *Reconuk*, te je navedeno da teče uz Rakovec.

¹⁰¹ CD XVI, 211.; U ispravi iz 1381. godine potok se naziva *Rakouchech*.

¹⁰² Pavleš, „Opisi međa“, 18.

¹⁰³ CD XVI, 210.; (... *quodam molendinum in fluuio Lona situm cum terris cultis et stirpe nudis incipiendo a fluuio Mlaka infra tendendo directe penes dictum fluuium Lona tendendo usque quoddam molendinum Sule, iobagionis cruciferorum...*).

¹⁰⁴ Engel, *Magyarország*.

Na posjedu Rakovec nalazila su se sljedeća današnja naselja: moguće južna strana Krečavesi, Baničevac, Dropčevac, Rakovec, Dvorišće, Valetić, moguće dio Salnika, Hruškovec, Hudovo, Lipnica, Šelovec, Brezani, možda Goli Vrh (ili barem jedan njegov dio) i Mlaka.¹⁰⁵

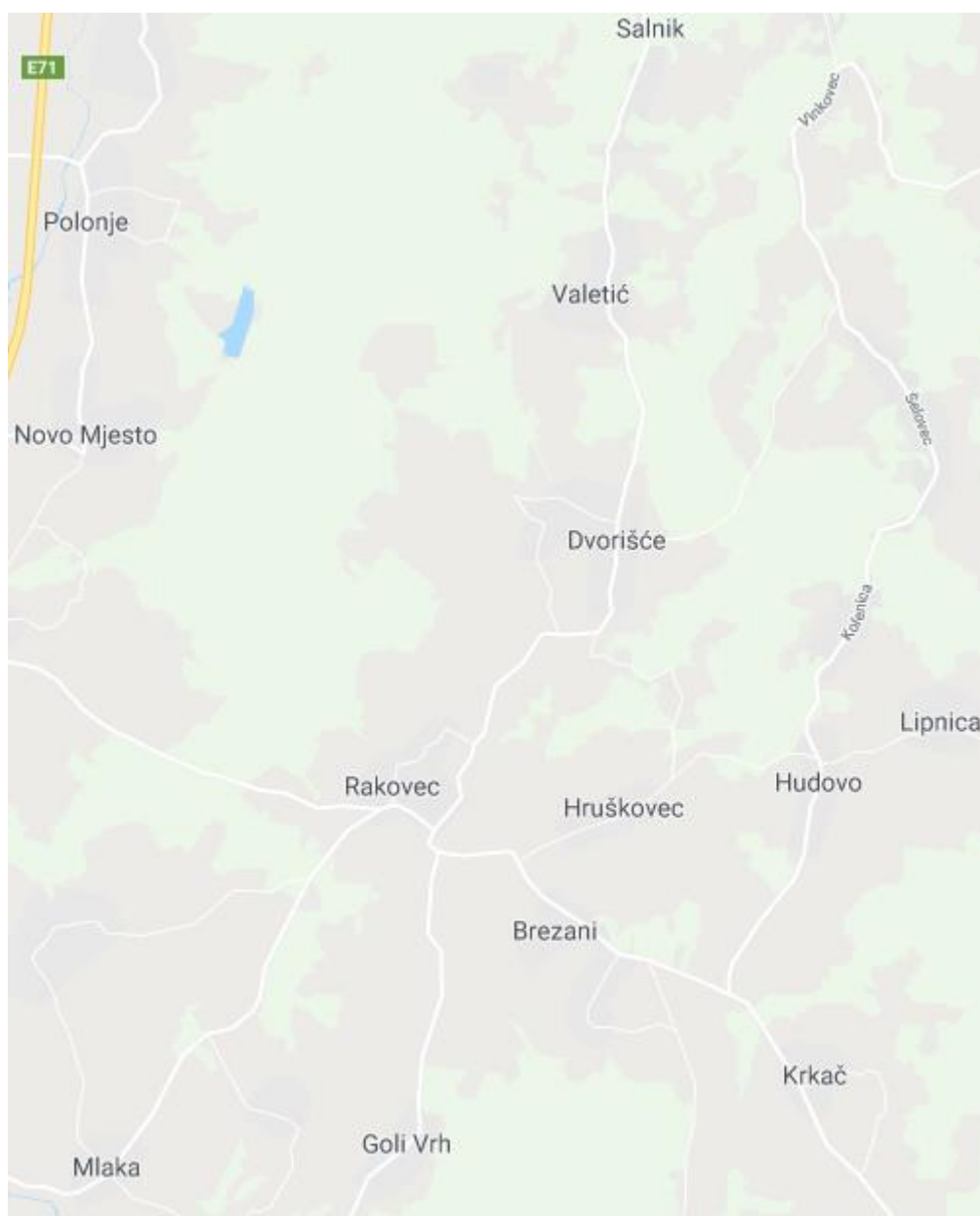
U tabeli donosim popis hidronima u izvornom obliku, koji se koriste u opisu međa posjeda Rakovec iz 1245. i 1381. godine.¹⁰⁶

<i>Lonya</i>	Lonja
<i>Erachous</i> (vjerojatno <i>Chrachous</i>)	Bukovec
<i>Priscisna</i>	Presečna ili moguće Mokrički potok
<i>Rodowissa, Radouische</i>	Radoišće/Salnik
<i>Magna Dubluzca</i>	Dulepska
<i>Scolnuk, Zolnyk</i>	Salnik u svom donjem, južnom toku
<i>Reconuk, Rakouchech</i>	Rakovčec
<i>Mlaka</i>	Mlaka

¹⁰⁵ Velentić, *Zemljovidi*; za kartu koja prikazuje teren oko Rakovca, pogledati kartu - sekcija 29.

¹⁰⁶ CD IV, 285-286.; CD XVI, 209-210.

Karta posjeda Rakovec¹⁰⁷

¹⁰⁷ <https://www.google.hr/maps/@45.9251942,16.3244579,14z> (posjet 29.9.2018.).

IV.3. Posjed Dulepska

Posjed Dulepska se također spominje u ispravi iz 1244. godine, kojom Bela daruje Andriji, sinu Petrovom, zemlju Dulepsku za zasluge.¹⁰⁸ Iako postoji današnje istoimeno selo, treba naglasiti da srednjovjekovni posjed, osim imena, ne dijeli nikakve poveznice sa selom. Oboje je dobilo ime po potoku koji je dodirivao nekadašnji posjed i današnje selo.

Zemlja *Dulypchka* je prije bila u vlasništvu nekog Petka (*terram Dulypchka cum attinentiis suis, que ad manus regias a defuncto qbsque herede Petkone de Sclavoniaextit devoluta...*). Međa počinje pored potoka *Welika Dulypchka*, gdje graniči s posjedima Petkovih rođaka. Dalje ide prema istoku uz potok, prolazi kroz neku dolinu, pored vinograda te se penje na brdo i dolazi do potoka *minus Dulypchka*, koji razdvaja Dulepsku s posjedom *Rokonuk* i njegovim županom Vognislavom. Nakon toga dolazi do izvora *minoris Dulypchka*, pored kojeg je međaš neki *Rodus*. Međa se dalje nastavlja na brdo do velike ceste, koja se spušta iz Svetog Mihaela u Zagreb.¹⁰⁹

Na tom mjestu prestaje međašenje sa zemljama Rakovca, a počinju zemlje Kalnika. Idući susjed je Vukomer, sin Kuplenov. Nakon njega međa ide uz rečenu cestu do potoka Velike Dulepske, penje se na brdo, gdje graniči s jobagionom grada Kalnika, Vidušem.¹¹⁰

Prolazeći hrastovu šumu, dolazi do vode *Welyka wyze*. Uz Veliku je međaš podban Jakša, a nakon njega kraljevski svinjari i njihov centurion Mizluna. Međa se dalje penje uzbrdo, zatim prati neki potočić sve do potoka Velike Dulepske. Uz potok međa konačno dolazi do izvora, odakle je međašenje i krenulo.¹¹¹

¹⁰⁸ CD IV, 242.

¹⁰⁹ CD IV, 242; *Inde progreditur versus orientem..., ... transiens de fine vinearum ascendit montem et descendit in fontem qui minus Dulypchka nuncupatur, qui eciam separat terram castris de Rokonuk, ubi comitem eiusdem terre nomine Vognizlov..., hinc ascendens in caput eiusdem minoris Dulypchka Rodus..., ... tendens par montem cadit in magnam viam que descendens a sancto Michaelae uadit Zagrabiam*; Sveti Mihael se odnosi na selo Miholec kod Svetog Petra Orehovca blizu Križevaca.

¹¹⁰ CD IV, 242.; *...ubi terra castris de Rokonuk terminatur et terra castris de Kemluk exoritur, ubi hominem nomine Wolkomer filium Kuplen concipit sibi commetaneum. Dainde per eandem viam descendens in dictum fontem videlicet Welika Dulypchka ascendit montem, ubi eciam iobagionem castris de Kemluk recipit sibi commetaneum nomine Wydus.*

¹¹¹ CD IV, 242; *Dehinc ad arborem tylic et descendens in fontem qui Welyka wyze dicitur...; per Welikam vero commetaneum sibi recipit Jaxa (vice)banum et post parum transiens venit ad terream metam, ubi unt commetanei subulci regis et centurio ipsorum Myzluna nomine. Hinc ascendens montem...; ... vadit per terreas metas et arboreas per quendam rivulum paruum et cadit in priorem fontem videlicet Welika Dulypchka et ad radicem predicti rivuli ubi originem sumpserat et sic terminatur).*

Velika Dulepska iz isprave je sigurno glavni tok potoka Dulepske, a međašenje je vjerojatno započelo na području današnjeg sela Slatine, odakle je međa kretala prema istoku. Hidronim Mala Dulepska, koji se dalje spominje, jest najvjerojatnije potočić koji je tekao pored sela Šelovca te utjecao u potok Dulepsku. Međa dalje prati taj potočić sve do njegova izvora, gdje ujedno međaši s posjedom Rakovec. U ovoj ispravi se spominje župan Rakovca (*Hinc inter terram dicti comitis Endre et terram castris de Rokonuk*), što je svakako zanimljivo ako se uzme u obzir da nijedan drugi izvor ne piše da je Rakovec upravna župa ili sjedište županije. Pavleš razmatra mogućnost prema kojoj je spomenuti župan Andrija čuvao taj posjed za bana ili čak kralja.¹¹²

Dalje međa prati cestu koja vodi iz Miholca prema Zagrebu,¹¹³ vjerojatno prolazi i kroz Rakovec, te je uz tu cestu i granica kastruma Kalnik, jer se kao jedni od međaša spominju i jobagioni podložni spomenutom kastrumu. Međa nakon toga opet dolazi do potoka Velike Dulepske, stoga bi se taj dio posjeda mogao smjestiti na selo Šelovec, pa prema jugu do sela Krušljevec.

Idući potok do kojeg dolazi međa je potok Velika. Na dijelu kod potoka Velike, posjed Dulepska međaši s podbanom Jakšom, a kako međa ide južnije, međaši s posjedom kraljevskih svinjara. Posjed Dulepska trebao bi dotaknuti i posjed Tkalec, sudeći prema spomenu stanovitog Petka. To nam je vidljivo iz nešto starije isprave, nastale 1223., kojom kralj Bela viteškom redu Svetoga groba daruje imanje *Laga* u Slavoniji.¹¹⁴ Isprava iz 1245. to i potvrđuje kad piše „*Super possessione Laga vel Kalch*“.¹¹⁵ Dalje međa ide na jug, prelazeći od potoka Velike prema potoku Velika Dulepska, te se putem ne spominju nikakvi bitniji međaši.¹¹⁶

Pavleš smatra problematičnim što se, prema izvorima, posjed Velikog Kalnika pruža previše na jug, pa bi prema tome na njegovu posjedu bila današnja sela Ledina i Kraljev Vrh.

¹¹² Pavleš, „Opisi međa“, 11.

¹¹³ Buturac, *Popis župa*, 90.; U popisu župa iz 1501. godine u Kalničkom arhidakonu spominje se „*Barnabas plebanus sancti Michaelis*“, i sam Buturac navodi kako je crkva svetog Mihaela bila u Miholcu te da je njen prvi spomen u ispravi iz 1244. (CD IV, 242), Miholec je bio dugogodišnji posjed zagrebačkog biskupa, a župa u Miholcu spominje se tek 1598.; Vidi u: Josip Adamček i Ivan Kampuš, *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj XV. i XVI. stoljeću* (Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976), 456.

¹¹⁴ CD III, 232-233.; U ispravi se spominje kako potok Velika razdvaja posjed Gostović od zemlje župana Petka i zemlje kraljevskih svinjara.

¹¹⁵ CD IV, 279.

¹¹⁶ CD IV, 242.

Problematično je što se ta sela navode kao sastavnim dijelovima rakovečko-vrbovečkog vlastelinstva.¹¹⁷

Prema opisima, posjed Dulepska nalazio se otprilike na teritoriju današnjih sela Žunaca i Kamenice, zahvaćajući i dijelove današnjih naselja Slatine i Pogančeca. Problematično je definirati točnu granicu upravo iz gore spomenutog opisa međa, prema kojemu naselja Ledina i Kraljev vrh imaju pripadnost Velikom Kalniku, a ne rakovečkom posjedu.¹¹⁸

Popis hidronima u izvornom obliku, koji se koriste u opisu međa posjeda Dulepska iz 1244.¹¹⁹

<i>Welika Dulypchka</i>	Dulepska
<i>Minus Dulypchka</i>	Pritok Dulepske kod Šelovca
<i>Welyka wyze</i>	Velika

Karta posjeda Dulepska¹²⁰

¹¹⁷ Pavleš, „Opisi međa“, 12.

¹¹⁸ Valentić, *Zemljovidi.*; Za kartu terena koji se poklapa s posjedom Dulepska pogledati kartu - sekcija 29 i 32.

¹¹⁹ CD IV, 242.

¹²⁰ <https://www.google.hr/maps/@45.9528301,16.4041088,15z> (posjet 29.9.2018.).

IV.4. Posjed Gostović

Posjed Gostović spominje se u nekoliko srednjovjekovnih isprava prije 14. stoljeća.¹²¹ Prvi opis međa nalazimo tek u ispravi izdanoj u čazmanskome kaptolu iz 1319. godine, kojom su Martin i Abraham iz Rakovca pola posjeda Gostović prodali Nikoli Ludbreškom za 50 maraka.¹²²

Međa počinje uz istočnu stranu potoka Kamešnice, ide prema zapadu, prelazi potok *Cherneck* te dolazi do međe zvane *Hatar*. Dalje međa dolazi do prijelaza na potoku Velika, gdje međaši sa zemljama Stjepana, sina Ipočeva, i Tome, sina Dominikova. Nakon toga ide prema sjeveru uz potok Veliku, te dolazi do međe s Pavlom, sinom Petrovim i do ušća potoka *Prybrioaynychy* u potok Veliku. Međa dalje prati Veliku, dok ne dođe do zemlje križara u Tkalcu.¹²³

Zatim prolazi kroz hrastovu šumu, prati cestu pa zatim mijenja smjer kretanja iz istočnog u sjeverni, pa ponovno u istočni. Međa dolazi do stare ceste, opet skreće na sjever i kroz dolinu dolazi do ceste zvane *Kumanorum*. Cestom međa ide dalje prema istoku kroz *Chreth* do potoka Črnca, prelazi ga, pa dolazi do potoka Črnca, prelazi i njega te dolazi do potoka Kamešnice, gdje međaši sa zemljama zagrebačkog biskupa kojima upravlja Petar Bešenev. Međa završava uz Kamešnicu na mjestu na kojemu je i započela.¹²⁴ Čazmanski kaptol je 1338. izdao je još jednu ispravu kojom Toma, sin Dominika Rakovečkog, prodaje posjed Gostović Nikoli, sinu Petra Ludbreškog za 41. marku.¹²⁵ U ispravi su opet opisane same međe posjeda, i to vrlo slično starijoj ispravi iz 1319. godine.

¹²¹ Npr. u CD III, 232.; isprava iz 1223. godine, u kojoj se opisuje međa posjeda Laga (Tkalec): (*exinde per eandem viam procedens incidit in fluuium qui uocatur Welyca et separatur a terra Gozthouech*); ili u CD IV, 225, isprava iz 1244. godine, u kojoj se opisuje međa posjeda Zlenin i Vrbovec (*quem transiens per pontem iuxta terram Gostoyg*); ili u CD IV, 286, isprava iz 1245. godine, u kojoj se opisuje međa imanja Rakovec (*et per eandem aquam tenetur Gostowig et eadem Dubluzca de uia...*).

¹²² CD VIII, 521-522.

¹²³ CD VIII, 521-522.; *Incipit prima meta ab oriente circa aquam Kemesnicha ubi est meta terrea et inde pertransiens aquam Cherneck uersus occidentem; (...) deinde venit ad quandam metam que dicitur Hatar, inde paulatim venit ad portum aque Velika..., ipse autem mete sunt contigue terre empte a Stephano filio IPOCH, et inde vicinatur terre Thome filii Dominici supradicti, inde per aquam Velika (...); deinde venit ad metas Pauli filii Petri ubi cadit fluuius dictus Prybrioaynychy in Velikam (...) ubi uicinatur terre Cruciferorum de Kalz.*

¹²⁴ CD VIII, 522.; *et per eandem viam vadit uersus aquilonem ad arborem harast (...) venit ad vallem ubi est via dicta Kumanorum, per quam vadit uersus orientem in magno spacio et venit ad quandam fontem ubi est meta terrea, inde directe ad orientem vadit per Chreth et peruenit ad fluuium Cherneck, quem pertransiens venit ad aquam Kemesnycha, circa quam est meta terrea et ibi vicinatur terre episcopali, quam possidet Petru Besenev, et circa eandem aquam Kemesnycha iuxta metas episcopales venit ad priores metas ibique terminatur.*

¹²⁵ CD X, 423-424.

Međašenje u ovoj ispravi također počinje na potoku Kamešnici, dalje ide prema istoku gdje graniči s posjedom zagrebačkog biskupa, spušta se prema jugu u dolinu zvanu *Schuha Kemsycha*, izlazi iz doline prema zapadu, prelazi potok Kamešnicu i pašnjak pored potoka, gdje međaši s magistrom Buzom. Međa dalje ide dalje prema potoku *Welyka*, prelazi neka brda, šume te konačno dolazi do potoka Luke.¹²⁶

Međa dalje prolazi kroz hrastovu šumu, prolazi kroz dolinu te prati smjer velike vojničke ceste. Nakon nekoliko spomenutih šuma, međa dolazi do potoka *Pribicraicha*, spušta se prema potoku *Welyka*, vrlo se blago uspinje, silazi s potoka i međaši s križarima Svetoga groba. Zatim međa ide kroz pašnjake, šume, doline, dok ne dođe do Kamešnice, gdje je međašenje i započelo.¹²⁷

Istočnu stranu međe ovdje obilježava samo potok Kamešnica, zapadna međa prelazi potok Veliku, gdje se kao međašne oznake spominju voda *Pribicraicha*, vojnička cesta i potok Luka. Ovaj put se križari iz Tkalca, na sjevernoj granici posjeda, nazivaju križarima Svetoga groba. Na južnoj strani je glavni međaš magistar Buza.

Opise međa iz 1319. i 1338. godine ne moramo analizirati zasebno, jer su, kao što sam već spomenula, vrlo slični. U obje isprave stoji kako sjevernu među čine sepulkralci odnosno križari Svetoga groba iz Tkalca. U prvoj ispravi se spominje *via Kumanorum*, cesta Kumana, što bi prema opisima mogla biti cesta koja je vodila iz Križevaca u Zagreb te se spominje u ispravi iz 1223., kojom kralj Andrija daruje zemlju Laga križarima.¹²⁸ Potok Kamešnica je u obje isprave međa između Gostovića i posjeda Dubrava u vlasništvu zagrebačkog biskupa, jedino što u starijoj ispravi imamo spomen Petra Beseneva, koji je u posjedu dijela tog teritorija, najvjerojatnije kao biskupov predijalac.

¹²⁶ CD X, 423; *Prima meta incipit iuxta aquam Kemsycha... incipiens tenere metas cum terra episcopi Zagrabienensis, (...) inde tendit in ad partem meridionalem inferius in vallem que Schuha Kemsycha dicitur, et exit de valle (...), et transit predictum fluuium Kemsycha (...), incipiendo tenere metas cum magistro Buza (...), cadit in aquam Welyka (...), de hinc progreditur in aqua inferius que Loki nuncupatur.*

¹²⁷ CD X, 423-424; *et vadit directe ultra magnam viam exercituum.(...).dehinc vadit in eadem via usque aquam Pribicraicha (...) cadit in aquam Welyka... et incipit tenere metas cum terris Cruciferorum sancti sepulcri (...) venit ad priorem metam que est iuxta predictam aquam Kemsycha et sic mete dicte terre conterminatur.*

¹²⁸ CD III, 232; *Cuius terre prima meta incipit uersus orientem iuxta fluuium qui uocatur Kamasnicha et procedens per magnam uiam que ducit uersus Zagrabiam...*

Na južnoj međi 1338. se spominje magistar Buza, ali to ime nije spomenuto u ispravi koja se odnosi na posjed Vrbovec, stoga možemo zaključiti kako je on eventualno mogao imati vlast nad južnim dijelovima Gostovića.¹²⁹

Kada se u ispravama iz 1319. i 1338. godine opisuju zapadne granice posjeda, očito je nekoliko razlika. U prvoj se ispravi ne spominje prelaženje međe preko potoka Velika, dok u novijoj ispravi međa prelazi Veliku, te ide čak do potoka Luke, koji teče pored naselja Lukova i Topolovca u smjeru juga. Kako potok Luka čini zapadnu granicu posjeda Vrbovec prema ispravi iz 1244.,¹³⁰ to bi značilo da su međe iz 1338. zahvatile puno više teritorija prema zapadu. U obje isprave se kao zapadna međa spominje potok *Pribrioayanycha* odnosno *Pribicraicha*, ali to nam je ime nemoguće rekonstruirati. U starijoj ispravi međa nakratko dodiruje taj potok, dok ga u drugoj prati sve do potoka Velike. Između *Pribrioayanycha* i potoka Luke spominje se vojna cesta (*via exercituum*), no ne možemo sa sigurnošću tu cestu povezati s *via Kumanorum* niti s cestom koja vodi od Križevaca prema Zagrebu.

Kao što sam već ranije spomenula, opisi međa posjeda Gostović su u obje isprave vrlo slični, osim što je u ispravi iz 1338. godine proširen zapadni dio teritorija, što nam potvrđuje spominjanje potoka Luke, ali i istih međaša, križara i zagrebačkog biskupa, na sjevernim i istočnim međama posjeda. Opisi se ne bi poklapali, da se ne radi o istim dijelovima posjeda.

Pál Engel Gostović smatra trgovištem koje je spadalo u župu svetog Lovre u Lovrečkoj Varoši, u arhidakonatu Kalnik.¹³¹

Buturac je iznio tezu prema kojoj su u ovim ispravama opisani sjeverni dijelovi posjeda Gostović, iz razloga što nijedna međa ne dodiruje potok Zlenin, koji čini među između posjeda Gostović i posjeda Vrbovec. Južnu stranu Gostovića zaokružuje sa selima Topolovec, Varoš i Đivan. Smatra da je posjed Gostović zauzimao otprilike isti teritorij u 13. i u 19. stoljeću, te u njega ubraja naselja Hruškovicu, Lukovo, Topolovec, Lovrečku Varoš, Lovrečku Veliku, Gostović, Đivan i Kućare.¹³² Analizom isprava složila bih se s Buturčevim međama posjeda Vrbovec.

¹²⁹ CD X, 423-424.

¹³⁰ CD IV, 224.

¹³¹ Engel, *Magyarország*.

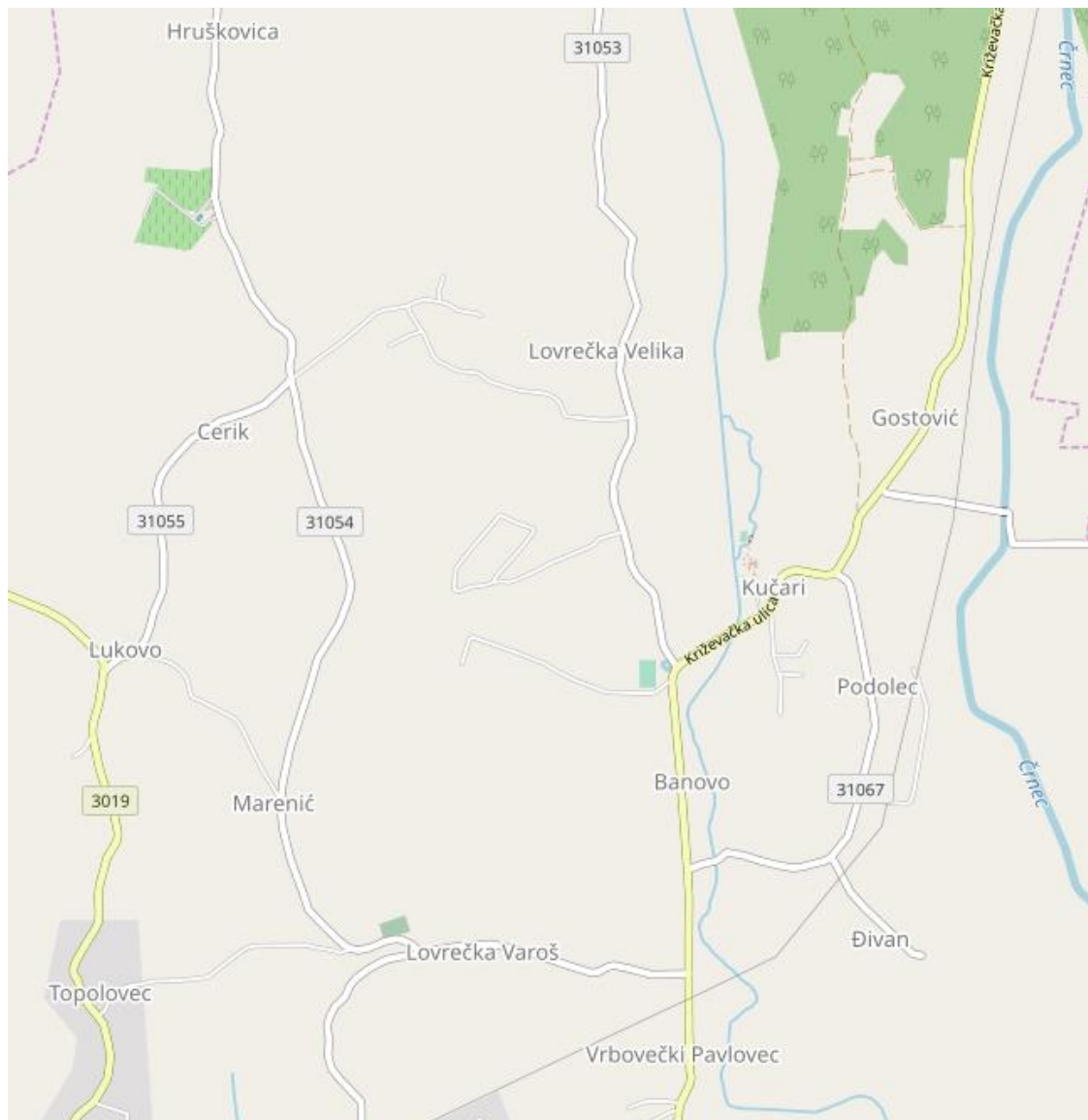
¹³² Josip Buturac, „Lovrečina – grad i varoš 1223. – 1983.“, *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* sv. 49 (1983):121.; Valentić, *Zemljovidi*. Za kartu terena koja se poklapa s posjedom Gostović pogledati kartu sekcije 30.

Popis hidronima u izvornom obliku, koji se koriste u opisu međa posjeda Gostović u ispravama iz 1319. i 1338.¹³³

<i>Kemsycha</i>	Kamešnica
<i>Cherneck</i>	Črnec
<i>Velika, Welyka</i>	Velika
<i>Pribrioayanycha, Pribicraicha</i>	-
<i>Loki</i>	Luka

¹³³ CD VIII, 521-522.; CD X, 423-424.

Karta posjeda Gostović¹³⁴

¹³⁴ <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-croatia/?layers=osm%2C145&bbox=1823136.4248248339%2C5765336.180532948%2C1836025.6187194218%2C5769158.031947208> (posjet 29.9.2018.)

4.5. Posjed kraljevskih svinjara

Iako nisam našla direktno isprave koje se bave isključivo posjedima kraljevskih svinjara, oni se spominju kao međaši Vrbovca, Rakovca i Dulepske, pa na temelju toga možemo pokušati ubicirati barem jedan dio njihova posjeda, koji je doticao granice posjeda koje istražujem. Kod ubiciranja posjeda kraljevskih svinjara nailazimo na jedan veliki problem, zbog kojega nam je teško sa sigurnošću utvrditi točne granice svinjarskih posjeda. Svinjari se kao međaši spominju u nekoliko različitih isprava, konkretno u onima koje se tiču posjeda Vrbovec, Rakovec i Dulepska. Teritorij na kojima se ta tri posjeda protežu je dosta velik i širok, a svinjari se kao međaši spominju na raznim dijelovima vrbovečkog, rakovečkog i dulepčanskog teritorija, što svakako unosi konfuziju u ubikaciju njihova posjeda.

Buturac i Laszowski navode podatke o parnici između župana Junka i sina Ivana s lonjskim ili kraljevskim svinjarima. Godine 1261. kraljica Marija je, na nagovor svojih savjetnika, željela županu Junku oduzeti posjed Vrbovec, te mu u zamjenu za njega dati neki drugi posjed. Junko nije pristao na kraljičin prijedlog, na što mu je ona svejedno oduzela Vrbovec (i Obrež kod Kalnika, na potoku Kamešnici), pa ih je darovala lonjskim svinjarima. Posjedi su vraćeni županu Junku tek dvadesetak godina kasnije, 1280., nakon što su Junko i njegovi sinovi pred kralja Ladislava iznesli žalbu vezanu uz posjede Vrbovec i Obrež te dokazali da imaju nasljedno pravo na oduzete posjede. Kraljica Elizabeta izdala povelju kojom je potvrdila sudsku odluku o vraćanju posjeda i potvrdila pripadnost tih posjeda županu Junku i potomcima.¹³⁵ Njihovo obraćanje kralju i kraljici bio je mudar potez, ako uzmemo u obzir da su ranije, upravo zbog kraljice Marije i njenog uplitanja u kraljevske ingerencije, ostali bez svojih posjeda na nekoliko desetljeća. Na taj su način osigurali svoje posjede s obje strane. Laszowski piše kako su sporni svinjari uzgajali svinje u svojim naseljima blizu hrastovih šuma pored Lonje, i zato sigurno uživali posebnu zaštitu kralja i kraljice. Zauzvrat su svinjari bili dužni opskrbljivati kraljevski dvor svinjetinom.¹³⁶

¹³⁵ Buturac, *Vrbovec*, 132-133.; Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 11.

¹³⁶ Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 12.

Kraljevski svinjari navode se kao jedni od međaša s posjedom Vrbovec. U ispravi iz 1244., u kojoj se opisuju međe posjeda Vrbovec, kao jedni od međaša navode se lonjski svinjari (*peruenit iuxta terra subulcorum nostrorum de Lonya...*).¹³⁷ Prema opisima međe, posjed svinjara vjerojatno su sačinjavala današnja naselja Lonjica, Peskovec, možda i dio Pirakovca te Negovec i Samoborec na sjeveru/sjeverozapadu.

Idući spomen kraljevskih svinjara imamo u ispravi o darivanju posjeda Dulepska iz 1244. u kojoj se međa sa svinjarima nalazi južno uz potok Veliku, te međaši s podbanom Jakšom i samom Dulepskom.¹³⁸

Stvari oko posjeda svinjara počinju se dodatno komplicirati ispravom iz 1245., kada se opisuju međe posjeda Rakovec, u kojoj također imamo spomen kraljevskih svinjara, i to na teritoriju između posjeda Gostovića i Rakovca.¹³⁹ U izvorima iz 1245. i 1338. spominje se vojnička cesta (*via exercituum*) kao jugozapadna međa posjeda Gostović, a nakon Gostovića Rakovec počinje međašiti s kraljevskim svinjarima.¹⁴⁰ Svinjari koji se spominju u ispravi o posjedu Vrbovec nalaze se na području uz samu rijeku Lonju, dok se u opisu međa rakovečkog posjeda svinjari spominju na potpuno drugom dijelu terena.

Ostaje otvorenih nekoliko mogućnosti: ili je sav teren između posjeda Vrbovec i Rakovec (od Lonje pa dalje samog Gostovića i Dulepske) pripadao istim kraljevskim svinjarima te je razdvajao posjed Vrbovec i Rakovec ili su možda na dijelu teritorija koji međaši s Rakovcem, Dulepskom i Gostovićem bili neki drugi svinjari, koji su imali zasebni posjed od lonjskih kraljevskih svinjara. Ako uzmemo u obzir ovu drugu varijantu, ostaje problematično to što jedan čitav dio teritorija ostane nesvrstan, jer ga ne obuhvaća ni jedan opis posjeda u izvorima iz 13. stoljeća.

Kasniji period, počevši od 15. stoljeća nadalje, nije sporan, jer je taj teritorij, sa svim svojim pripadajućim naseljima, svakako spadao pod vrbovečko–rakovečko vlastelinstvo, ali ostaje nejasnoća oko podjele u razdoblju do 1400. godine. Pajur smatra da je riječ o dva različita posjeda kraljevskih svinjara, jednom kod Lonje, drugom kod potoka Kamešnice, ali ne daje objašnjenje što bi se nalazilo na teritoriju koji nije uvršten ni u jednu ispravu s opisom

¹³⁷ CD IV, 225.; Posjed Vrbovec kod rijeke Lonje međaši s posjedom križara, te nešto dalje uz potok Dulepsku s lonjskim svinjarima.

¹³⁸ CD IV, 242.

¹³⁹ CD IV, 284-285.

¹⁴⁰ CD IV, 284-285.; CD X, 424.

međa nekog posjeda.¹⁴¹ Također, Buturac navodi da se selo Dijaneš, koje se nalazi točno na pola puta između Vrbovca i Rakovca, upravo na „problematičnom teritoriju“, 1414. godine spominje kao plemićki posjed, a 1520. godine i kao župa. Međutim, ne navodi izvore iz kojih je taj podatak i uzeo.¹⁴²

Posjed (ili više različitih posjeda) kraljevskih svinjara najviše dovodi u pitanje to što ih se u vrelima ne naziva isto. Pri opisu međa posjeda Vrbovec kao jedni od međaša spominju se lonjski svinjari, ali taj naziv se ne ponavlja u ostalim ispravama, već se jednostavno navodi da su međaši bili kraljevski svinjari. Čini mi se vjerojatnije da se radilo o različitim posjedima svinjara, ali bez dodatnih istraživanja povijesnih vrela ne mogu sa sigurnošću potvrditi ni jednu mogućnost.

¹⁴¹ Pajur, „Rakovec“, 114.

¹⁴² Buturac, *Popis župa*, 91.; Buturac, *Vrbovec*, 31.; navodi kako se Dijaneš spominje kao plemićki posjed 1414., a kao župa 1520. godine. Piše kako je naselje dobilo ime po staroj crkvi svetog Dionizija.

V. CESTE VRBOVEČKE OKOLICE

Uz pomoć dosadašnjih istraživanja, objavljenih izvora i poznatih arheoloških nalazišta pokušat ću rekonstruirati pravce srednjovjekovnih cesta koje su prolazile Vrbovcem i njegovom okolicom. Utvrđivanje lokalnih cesta i važnih prometnih pravaca od iznimne je važnosti za bilo kakva daljnja istraživanja te mnogo znači za utvrđivanje položaja naselja, njihovu fortifikaciju, a naposljetku i samu njihovu važnost. Nadam se da će povijesni izvori, arheološki ostaci i literatura dati konačan odgovor na pitanje jesu li određene točke naseljenosti imale kontinuitet ili diskontinuitet te koliki je bio kontinuitet ili diskontinuitet samih cestovnih pravaca.

Najčešće se povjesničari bave istraživanjem glavnih cestovnih pravaca na području zapadnog međuriječja (*via regni Colomanis*), jer upravo je to najbolje polazište rekonstrukcije područja, koji je predmet mojeg istraživanja. Važno je utvrditi koju su ulogu ceste imale u samom razvoju nekog područja i kako su utjecale na naselja koja su se nalazila uz nju ili njenu neposrednu blizinu. Cestovna komunikacija imala je veliki utjecaj na kulturni krajolik nekog područja, označavala je granice posjeda, stvarala trgovišta te imala važnu ulogu u samoj percepciji prostora.

Kako je Slavonija krajem 11. stoljeća postala dijelom Zemalja krune Sv. Stjepana, bilo je nužno održavati dobru komunikaciju sa središtem kraljevstva. Ulogu glavnog prometnog križišta u srednjem vijeku imao je Zagreb. Iz srednjovjekovnog Zagreba postojalo je nekoliko važnih prometnih pravaca: a) pravac u smjeru sjeverozapada, koji je vodio preko Stenjeveca prema Celju te od Stenjeveca prema Krapini i Ptuju; b) pravac u smjeru sjeveroistoka koji se granao na području današnjih Sesveta u smjeru Zeline i Komina, vodeći do Varaždina; c) pravac koji je nastavljao prema sjeveroistoku u smjeru Križevaca i Koprivnice prema Ugarskoj; d) pravac u smjeru jugoistoka prema Sisku, Kostajnici i Slunju; e) pravac prema jugozapadu preko Jastrebarskog, Dubovca, Tounja i Modruša, pa sve do Senja.¹⁴³

Naravno, najvažniji prometni pravci bili su upravo oni koji su spajali središnje dijelove Kraljevstva, odnosno Ugarsku s Hrvatskom. Jedan od najvažnijih prometnih pravaca u zapadnom dijelu srednjovjekovnog Međuriječja bio je pravac koji je spajao Stolni Biograd i Pečuh, preko Koprivnice, pa sve do Varaždina, važnog prometnog križišta u zapadnom

¹⁴³ Cepetić, „Biskupski posjedi“, 92.

međuriječju.¹⁴⁴ Na taj spomenuti pravac se kod Koprivnice spajala cesta koja je Zagreb spajala s Križevcima, prolazeći upravo kroz vrbovečku okolicu. Ta cesta u izvorima ima više imena - vojnička (*via exercitualis*), Kolomanova (*via Colomani regis*) ili „velika cesta“ (*magna via*). Osim prometnice, od presudne važnosti bilo je i pitanje pitke vode, što je Rakovec imao („studenac izvrstne pitke vode mnogo cijenjen radi dobre, čiste i zdrave vode...“).¹⁴⁵

Mnogi ugledni povjesničari su se slagali oko postojanja važne ceste na području međuriječja: Vjekoslav Klaić smatra da su glavne srednjovjekovne ceste u srednjem vijeku bile one koje su zadržane još od rimskog razdoblja u Panoniji i Dalmaciji. Navodi kako se u ispravama 13. i 14. stoljeća spominje nekoliko raznih naziva cesta: *via regia* (kraljevska cesta), koja se u izvorima ponekad zove i drugačijim nazivima - *via exercitus* (vojnička cesta), *publica strata*, *vulgo via exercitus*, *alta platea* (visoka cesta). On smatra da je, zapravo, postojala jedna velika cesta, *magna via*, koja je spajala Ugarsku sa Zagrebom, s nekoliko manjih odvojaka, od kojih je jedan prolazio kroz Križevce.¹⁴⁶ Ferdo Šišić misli kako je „velika cesta, u listinama zvana *magna via*, *via exercitus* i *via exercitualis*, sagrađena poglavito na osnovu stare rimske ceste.“¹⁴⁷ Nada Klaić navodi: „Vojnička cesta (*via exercitualis*) ili kako se ponekad zove, *via Colomani regis*.“¹⁴⁸ Margetić piše o „...glavnoj vojničkoj cesti koja iz Ugarske preko Koprivnice, Križevaca i Zagreba vodila prema moru.“¹⁴⁹

I sama Nada Klaić je istaknula važnost ceste koja je prolazila okolicom Vrbovca. „Kad je 1238. ban Opoj restituirao posjed Raven (op. a. između Vrbovca i Križevaca)... onda se u granicama toga posjeda također spominje velika cesta koja se naziva cesta kralja Kolomana (*magna via que vocatur via regis Colomani*). Sva je prilika, dakle, da je herceg i kralj Koloman uredio ovu križevačku cestu koja je išla od Koprivnice preko Križevaca do Zagreba smatrajući je jednom od najvažnijih prometnica do Zagreba. Pa to i jest bila trasa stare

¹⁴⁴ Neven Budak, *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku: urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća* (Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“, 1994), 40-42.

¹⁴⁵ Lavoslav Matošić, „Nješta od Rakovca“, *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku*, sv.5 (1859): 343.

¹⁴⁶ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*, sv. 3 Treće doba: Vladanje kraljeva iz različitih porodica (1301 – 1526); Od gubitka Dalmacije do Matije Korvina (1409 – 1457) [Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985], 49.

¹⁴⁷ Ferdinand Šišić, *Priručnik izvora hrvatske historije: dio I. čest. 1. (do god. 1107.): uvod, natpisi i rasprave: s 21 slikom i dva historijska zemljovida* (Zagreb: Kr. hrv. – slav. dalm. zemaljska vlada, 1914), 395-396.

¹⁴⁸ Nada Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku* (Zagreb 1976), 262.

¹⁴⁹ Lujo Margetić, *Zagreb i Slavonija: izbor studija* (Zagreb, Rijeka: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti; Vitagraf: „Adamić“, 2000.), 217.

vojničke ceste (*via exercitualis*) koja je tisućljećima spajala Panoniju s Jadranom“,¹⁵⁰ a s njom se slaže i Budak kada navodi da je „najvažnija slavonska prometnica - Velika cesta kralja Kolomana...“¹⁵¹ Borislav Grgin smatra da se vojnička cesta ponekad nazivala i *via Colomani regis*, te da je njena ruta bila od Koprivnice, preko Rovišća, Križevaca do Zagreba, odakle je išla prema Topuskom.¹⁵² U *Hrvatskom povijesnom atlasu* također se prikazuje Kolomanova cesta na trasi Pečuh - Virovitica - Varaždin - Krapina - Zagreb, dok je Zagreb spojen s Koprivnicom preko Križevaca.¹⁵³

Iako je ta prometnica spajala Ugarsku s Hrvatskom, neću obraditi njenu čitavu trasu, već samo odvojak koji je vodio od Križevaca prema Zagrebu, što se spominje i u izvoru iz 1320. (*magnum viam de Crisio ad Zagabiam euntibus*).¹⁵⁴ Nada Klaić piše kako je spomenuta cesta s obje strane zaštićena utverdama, sagrađenim na obroncima Medvednice, Kalničke, Moslavačke gore te Bilogore. Na samoj su se Medvednici nalazili kastrumi Moravče i Blaguša, dok je u njihovu susjedstvu bio kastrum Rakovec.¹⁵⁵ Bedenko smatra da proučavana cesta prati južnu granicu posjeda Raven prema posjedu Vrbovec i Zlenin, prelazi preko potoka Črnca, Kamešnice, Velike, Zlenina, Luke (*Loky*) uz posjed Gostović sve do potoka Dulepske te naposljetku ide prema Zagrebu, ali kroz rakovečku gospoštiju.¹⁵⁶

Lelja Dobronić navodi kako je riječ o cesti koja se kretala sjevernom granicom svetomartinskog križarskog posjeda, koja je bila nedaleko od Zeline, te od crkve sv. Nikole u Donjoj Zelini vodila dalje prema Rakovcu.¹⁵⁷ Naravno, Dobronić to potkrepljuje navodima iz izvora datiranog u 1320.: „*per eandem viam de ecclesia sancti Nicolai vadit in Rokovnu*“.¹⁵⁸

Franjo Pajur u svom članku *Rakovečka trasa „vojničke“ ili Kolomanove ceste* navodi postojanje velike ceste (*magna via*) koja je prolazila od Križevaca prema Zagrebu kroz Rakovec. Smatra kako je križevačka trasa te vojničke, Kolomanove ceste (*via exercitus, via*

¹⁵⁰ Klaić, Nada. *Koprivnica u srednjem vijeku* (Koprivnica: Centar za kulturu; Muzej grada Koprivnice, 1987), 40.

¹⁵¹ Neven Budak, „Križevci u srednjem vijeku“, *Historijski zbornik*, sv. 45, br.1 (1992): 169-178.

¹⁵² Borislav Grgin, „Županije u razvijenom srednjem vijeku“, u *Hrvatske županije kroz stoljeća*, ur. Ivo Goldstein et al. (Zagreb: Školska knjiga, 1996), 25.

¹⁵³ Krešimir Regan i Tomislav Kaniški, ur., *Hrvatski povijesni atlas* (Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003), karta 105, 158.

¹⁵⁴ CD VIII, 573.

¹⁵⁵ Klaić, *Povijest Hrvata*, 262.

¹⁵⁶ Vladimir Bedenko, *Križevci: razvoj grada* (Zagreb: Zdržena štampa, 1975), 4.

¹⁵⁷ Lelja Dobronić, „Posjedi srednjovjekovnih viteških redova u okolici Zagreba“, u *Gunjačin zbornik u povodu sedamdesete godine života i četrdeset i pete godine znanstvenog rada*, ur. Ivan Erceg i dr. (Zagreb, 1980), 192-193.

¹⁵⁸ CD VIII, 522.

regis Colomani, magna via, via publica, antiqua via, via regalis) nakon Gostovića prelazila potok Dulepsku pokraj sela Graberanca, zatim preko potoka Salnika na rakovečkom posjedu, pokraj samog Rakovca prema selu Mlaki, kod rijeke Lonje, pa sve do Svetog Nikole u Donjoj Zelini, zatim pokraj Moravča i dalje prema Zagrebu. Prema Pajuru, cesta prolazi rutom Križevci - Raven - Tkalec - Gostović - Rakovec - Donja Zelina - Moravče - Zagreb.¹⁵⁹

Hrvoje Gračanin navodi kako je cesta, koja je povezivala sjevernu Panoniju s današnjom središnjom Hrvatskom, nosila naziv cesta kralja Kolomana, te da je bila poznata i kao vojna cesta. Polazila je od Stolnog biograda, kod Vaške prešla Dravu i dalje slijedila smjer rimske magistrale do Varaždina. Jedan pravac je iz Varaždina vodio do Križevaca, odakle je jedan odvojak ceste kralja Kolomana išao do Zagreba, pritom prolazeći kroz Raven, Lovrečku Varoš i Rakovec.¹⁶⁰

Ranko Pavleš se ne slaže s takvim opisima Kolomanove ceste, jer smatra da nitko iz Stolnog Biograda do Zagreba ne bi išao preko Vaške, Virovitice i Varaždina, te da su te spomenute trase zapravo bile dijelovi nekih drugih cesta, stoga ih se nikako ne može svesti pod isto ime. Prema njegovu tumačenju, cesta Varaždin - Virovitica je imala ulogu spoja s istočnom Slavonijom, Krapina je povezivala Zagreb s Ptujem, a Koprivnica zapadnu Ugarsku sa Zagrebom. Pavleš smatra spornim što se u ispravama, u kojima su rađene reambulacije spomenutih dijelova Slavonije, ne spominje da je to Kolomanova cesta. Prema njegovu zaključku, moguće je da je jedan autor taj pravac ceste nazvao „cestom kralja Kolomana“, što su ostali autori prihvatili, bez da su dobro provjerili u samim izvorima. Navodi kako se u proučenim dokumentima Kolomanova cesta spominje u nekoliko isprava između 1200. i 1351. kod Jagnjedovca (južno od Koprivnice), pokraj Ravena (između Križevaca i Vrbovca) te uz rijeku Česmu (kod današnjeg sela Velika Peratovica) te pokraj Pakraca. Kao posebnu zanimljivost ističe kako se cesta ne spominje u Ugarskoj i ugarskim izvorima, ni u južnijim dijelovima Hrvatske, već isključivo na području kasnosrednjovjekovne križevačke županije.¹⁶¹

Pavleš navodi kako se Kolomanova cesta spominje između potoka Petrovinca i Kamešnice, u ispravi iz 1238. Prolazila je južnom granicom posjeda Raven, uz samu među sa

¹⁵⁹ Pajur, „Rakovečka trasa“, 33.

¹⁶⁰ Hrvoje Gračanin, *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)* (Zagreb: Plejada, 2011), 47.

¹⁶¹ Pavleš, „Cesta“, 65-75, 67-68.

zemljama zagrebačkog biskupa oko Gradeca,¹⁶² a smjer pružanja ceste najvjerojatnije je bio istok - zapad.¹⁶³ Prolazila je pored ili kroz šumu zvanu Ravenšćica. Međe posjeda Raven su slično opisane u ispravama iz 1249., te se na južnom dijelu posjeda spominje stara cesta, koja bi mogla biti isto što i Kolomanova cesta spomenuta u ispravi iz 1238.¹⁶⁴

Prema izvorima, izraz vojna cesta (*via exercitus, via exercitualis*) najčešće se spominje upravo na teritoriju između Vrbovca i Križevaca. U ispravi iz 1245. se na međi posjeda Rakovec navodi *via exercitus*.¹⁶⁵ Prema opisu, međa ide od posjeda Gostović do potoka Dulepske, pa do potoka *Scolnuk* (Salnik), dalje do rijeke Lonje. Na granici imanja Gostović 1338. se navodi da međa ide *ultra magnam viam exercituum*, nakon što je prošla potok Veliku i potok *Loky* (najvjerojatnije današnji potok Luka, koji teče zapadno od Vrbovca).¹⁶⁶

Pavleš tu cestu smješta na područje današnjeg sela Hruškovice, no ne mogu se u potpunosti složiti s takvom ubikacijom, jer mi je lokacija na kojoj se to naselje nalazi van bilo kakvog povijesnog konteksta, nije na „popularnoj“ lokaciji, cijeli teren je podosta brdovit, a nekada je bio i puno šumovitiji nego što je to danas.¹⁶⁷ Potok Velika teče istočno od Vrbovca, pa zatim južno od Vrbovečkog Pavlovca utječe u potok Črnec. Potok Luka teče zapadno od Vrbovca, izvire između naselja Gaja i Topolovca, što je dosta južnije od Hruškovice, kod koje Pavleš smješta vojnu cestu.¹⁶⁸ Također, to selo ne postoji ni u Buturčevom *Popisu župa*, stoga sumnjam da je upravo tim područjem prolazila neka važnija cesta, jer bi i sam posjed i naselje dobilo na važnosti.

¹⁶² CD IV, 72.

¹⁶³ Pavleš, „Cesta“, 68.

¹⁶⁴ CD IV, 1249. god., 398; 1249. god., 413.

¹⁶⁵ CD IV, 286.

¹⁶⁶ CD IX, 424.

¹⁶⁷ Danas se ljude koji žive na tom području naziva „Krčinci“, prema tome što su krčenjem šuma stvarali čistine na kojima su gradili naselja.

¹⁶⁸ Pavleš, „Cesta“, 70-71.

Za vojnu cestu Pavleš smatra da je bila državna cesta, koja je između ostalog, služila za kretanja domaće vojske. Pravce te ceste locira na: a) Podravinu; b) gornji tok rijeke Krapine; c) na području Vrbovca (ali okomito na na smjer Križevci - Zagreb); d) Podgorsku županiju (najvjerojatnije Zagreb - Senj); e) pored Topuskog (Zagreb - Bihać). Smatra kako se naziv „vojna“ koristi za više različitih cesta.¹⁷⁰

Međutim, ne slažu se svi povjesničari oko toga kuda je točno cesta prolazila kada govorimo o konkretnom teritoriju okolice Vrbovca. Nada Klaić piše kako se ugarski putnici „bez sumnje služe najvažnijim prometnicama u savsko-dravskom međuriječju, dakle cestama Varaždin - Zagreb, zatim ne manje važnim putem Koprivnica - Križevci - Vrbovec - Zagreb.“¹⁷¹ Kada Buturac analizira ispravu iz 1244. i međe Junkova posjeda Vrbovec,¹⁷² piše da su imena naselja uglavnom sačuvana do danas, kao i velika cesta Križevci - Vrbovec - Zagreb.¹⁷³

Jasno je da među povjesničarima postoje određene nesigurnosti glede trase ceste na dionici od Križevaca do Zagreba. Prvi dio ceste (Križevci - Raven - Tkalec - Gostović) nije upitan, već je problematičan upravo nastavak ceste. Kao što je ranije u radu navedeno, prema jednoj teoriji, cesta (vojnička) prolazi preko Rakovca, Blaguše i Moravča u Zagreb, dok je prema drugim teorijama prolazila Vrbovcem, Lonjicom, Božjakovinom i Dugom Selu, odakle je konačno dolazila do Zagreba. Prema nekima, na tom teritoriju uopće ne možemo govoriti o vojničkoj ili Kolomanovoj cesti. Iz tog neslaganja među povjesničarima možemo izvući nekoliko teorija o toj trasi ceste - ili su postojale dvije trase (i kroz Vrbovec i kroz Rakovec), ili je samo jedna od navedenih trasa točna ili ta cesta nije bila ni vojnička, niti Kolomanova, niti kraljevska, već eventualno jedan od manjih odvojaka. Točan odgovor na to pitanje može nam dati jedino studiozno proučavanje izvornog materijala iz zadanog razdoblja.¹⁷⁴

Postoje dvije isprave iz 1320., koje potvrđuju da je rakovečkim područjem prolazila cesta. U ispravi datiranoj 24. travnja 1320. Filip de Granana, prior ivanovaca, daruje Nikoli Ludbreškom posjede između rijeka Lonje i Zeline (*inter aquas Lona et Zelne*), pritom spominjući cestu koja od crkve sv. Nikole (Donja Zelina) vodi u Rakovec (*per eandem viam*

¹⁷⁰ Pavleš, „Cesta“, 72.

¹⁷¹ N. Klaić, *Koprivnica*, 23.

¹⁷² CD IV, 223-226.

¹⁷³ Buturac, *Vrbovec*, 132.

¹⁷⁴ Oko rakovečke trase ceste se slažu: Bedenko, *Križevci*; Dobronić, „Posjedi srednjovjekovnih viteških redova“; Pajur, „Rakovečka trasa“.; O vrbovečkoj trasi ceste pišu: N. Klaić, *Koprivnica*; Buturac, *Vrbovec*.

ecclesia sancti Nicolai uadit in Rokonuk).¹⁷⁵ Druga isprava datirana je 26. rujna iste godine te njome ban Ivan Nikoli Rakovečkom (*Nicolaus filius Ladislai de Rakolnok*) daje pravo ubiranja maltarine na mostovima velike ceste, koja je, vodeći iz Križevaca u Zagreb (*per magnam viam de Crisio ad Zagrabiam*), prolazila kroz Nikolin posjed Rakovec (*in districtu possessionis eiusdem in Rakolnok*), pri čemu je prelazila precizno navedene potoke Dulepsku, Suhu Dulepsku, Salnik i Radoišće (*transitus fluuiorum in propriis possessionibus eiusdem Nicolai existentes, videlicet Delebzke, Zwaha Delebske, Zalnut et Radowysche*) te je preko Rakovca i rijeke Lonje vodila do crkve sv. Nikole u Donjoj Zelini, gdje se spajala na cestu Varaždin - Zagreb.¹⁷⁶

Iduća isprava kojom možemo potvrditi postojanje ceste na rakovečkom posjedu, je dokument iz 1381. kojim Zagrebački kaptol svjedoči o pravednoj podjeli posjeda Rakovec (*possessionis Rakounuk*) između Nikole, sina Ivanova te Ladislava i Tome Rakovečkog, sinova Ladislavovih, kao tuženika (*pro parte Nicolai filii Johannis, Ladizlai et Thome de Rakounuk, actorum, item pro patre Thome et Benedicti, filiorum Ladizlai de eadem, in causam attractorum*). U istoj ispravi se spominje javna cesta koja iz Zagreba vodi u Rakovec (*via publica qua itur de Zagrabria versus villam Rakounuk*). Navodi se da je njen početak na mostu preko Lonje (*ad pontes in fluuio ipsius Lone situatas; exhinc reuertitur per uiam publicam versus villam Rakounuk*), te se opisuje i njen drugi dio, koji od Rakovca vodi dalje prema selu Graberancu (*per eandem viam, qua itur versus villam Graberyanch*), gdje prelazi preko rijeke Dulepske (*portum Dulebzka*). Osim opisane ceste, isprava spominje i običnu, lokalnu cestu koja vodi iz Rakovca u Vrbovec (*alia via qua itur de Rakounuk ad Vrbouuch*).¹⁷⁷

Ove navedene isprave svakako potvrđuju postojanje važne ceste koja je prolazila rakovečkim, a ne vrbovečkim posjedom, ali to ne znači da trebamo izjednačiti sve verzije ceste (*via exercitus, via regis Colomani, magna via, via publica, antiqua via, via regalis*) koje su se spominjale u ispravama. Činjenica je da je ta cesta povećala prosperitet te ekonomski i vjerski razvoj čitave okolice, ali ostaje još sa sigurnošću utvrditi treba li se ona poistovjetiti s bilo kojom od gore navedenih cesta. Ono što se može sa sigurnošću utvrditi jest trasa kojom je ta cesta prolazila: Križevci - Raven - Tkalec - Gostović - Rakovec - Donja Zelina - Moravče - Zagreb.

¹⁷⁵ CD VIII, 556-559.

¹⁷⁶ CD VIII, 572-574.

¹⁷⁷ CD XVI, 208-212.; 245-249.

Pri opisima međa posjeda Tkalec iz 1223. stoji da je velika cesta iz Tkalca, preko Gostovića, vodila prema Zagrebu, usput čineći među između posjeda ta dva posjeda.¹⁷⁸ Ista cesta spominje se u reambulaciji Gostovića iz 1319., ali ovaj put kao stara, kumanska cesta (*via antiqua, via dicta Kumanorum*).¹⁷⁹

U opisima međa posjeda Vrbovec iz 1244., sjevernu je granicu jednim dijelom označavala velika cesta kao međaš Vrbovca i posjeda Gostović.¹⁸⁰ Dujmović smatra kako je tu riječ o produžetku Kolomanove ceste, koja je išla od Gostovića, preko Lovrečke Varoši, pa prema Dijanešu. Kod Lovrečke Varoši se vjerojatno račvala u dva smjera - prema Gostoviću i Križevcima (Kolomanova cesta), te prema biskupskom posjedu Gradec, nešto sjevernije od naselja Pavlovec.¹⁸¹

Za razliku od posjeda Vrbovec i Kolomanove ceste, na međi posjeda Rakovec spominje se vojna cesta. U ispravi iz 1245., na reambulaciji jugoistočnog dijela, kod Gostovića, potok Dulepsku je prelazila vojna cesta i smjeru istoka, te je ujedno jednim dijelom označavala među rakovečkog s posjedom kraljevskih svinjara. Dalje je nastavljala prema Lonji, pritom prelazeći potok Salnik.¹⁸² U reambulaciji posjeda Gostović iz 1338. je opisan isti dio međe uz tok Dulepske. U jednom trenu prelazi potok Luku, vojnu cestu, pa skreće prema sjeveru. Prati drugu veliku cestu, odvađa se od nje u smjeru istoka, zatim je starom cestom zaokružila na istok do potoka *Pribicraicha*.¹⁸³ Prema ovome bi vojna cesta bila ista prometnica koja se spominje kod Lovrečke Varoši i Dijaneša. Druga velika cesta prati tok Dulepske prema sjeveru do stare ceste.¹⁸⁴

¹⁷⁸ CD III, 232.; (...) *Cuius terre prima meta incipit uersus orientem iuxta fluium qui uocatur Kamasnicha et procedens per magnam uiam que ducit uersus Zagrabiam...*

¹⁷⁹ CD VIII, 522.; (...) *ibidemque est antiqua via et per eandem uiam reuertitur uersus aquilonem et venit ad vallem ubi est via dicta Kumanorum...*

¹⁸⁰ CD IV, 224-225.; (...) *et per eandem uenit ad magnam uiam et fluium Loky, quem transiens per pontem iuxta terram Gostoyg, ubi sunt mete terree...*

¹⁸¹ Danko Dujmović, „Cesta kralja Kolomana u zapadnom međuriječju Save i Drave“, *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest* 48 (2017), 251.

¹⁸² CD IV: 286.; *...et in eadem Dubluzca tenetur (meta) cum populis comitis Crisiensis et per eandem aquam tenetur Gustowig et eadem Dubluzca de uia ... et ibidem transit et ibit in eadem aqua uia exercitus uersus orientem, vbi conterminatur terre subulcorum domini regis...*

¹⁸³ CD X, 424.; *...vadit directe ultra magnam uiam exercituum (...) eundo per magnam uiam uersus aquilonem et declinat in aliam uiam ueterem (...) vadit per illam uiam ueterem in silua usque metam (...) vadit in eadem uia usque aquam Pribicraicha...*

¹⁸⁴ Dujmović, „Cesta kralja Kolomana“, 252.

Još jedan od važnih razloga zbog kojeg Vrbovec nije imao glavnu ulogu u svojoj okolici, bilo je močvarno područje jugozapadno od naselja, što se spominje u ispravi iz 1244.¹⁸⁵

Prilikom određivanja trase ceste, svakako je važno i provjeriti gdje su se nalazile župe, jer su one najvjerojatnije slijedile dionicu cesta. Važne podatke o župama možemo vidjeti upravo u Popisu župa zagrebačke biskupije iz 1334. godine, u kojem se navode *ecclesia sancte crucis de Crisio*, *ecclesia sancte Laurentii de Vrbovch*¹⁸⁶, *ecclesia beati Georgii da Rakounok*, *ecclesia sancti Nicolai de Zelna*, *ecclesia sancte trinitatis de Glauinicha*, *ecclesia sanctorum omnium circa magnam viam* (Križevci - Lovrečina - Rakovec - Donja Zelina - Glavnica/Moravče - Sesvete).¹⁸⁷ Župa u današnjem Vrbovcu spominje se tek u popisima iz 1501. godine, u izvorima 1428. godine, što je ipak kasnije od župe Rakovec.¹⁸⁸ To nam isto može potvrditi značaj rakovečkog posjeda te veću vjerojatnost da je važna cesta, možda samo odvojak vojničke, Kolomanove ceste, prolazila upravo kroz rakovečki posjed, dok je vjerojatno postojala manja lokalna cesta koja je spajala Rakovec s vrbovečkim posjedom te samim Vrbovcem.

Iako je naselje Rakovec u početku imalo obrambenu funkciju, uskoro mu se pridodaje i ona privredna, po kojoj je mjesto postalo centrom vlastelinstva. Dobilo je svoje trgovište u podgrađu, sajam i pravo ubiranja maltarine. Vjerska funkcija stječe se kroz crkvu sv. Jurja,¹⁸⁹ zbog čega je značajnost Rakovca u srednjem vijeku naglo porasla. Rakovec je postao centralnim posjedom, koji je oko sebe okupljao okolne manje posjede, što možemo zaključiti iz *Popisa dimova za kraljevski porez godine 1495.*, u kojem su Rakovcu pripisani vrbovečki posjedovni dijelovi, trgovište Vrbovec te čitava vrbovečka provincija, uključujući i vilikate Preseku, Dijaneš i Pogančec.¹⁹⁰

Zbog svega navedenog, može se zaključiti kako je upravo rakovečkim posjedom, a ne vrbovečkim, zasigurno prolazila važna srednjovjekovna cesta, na temelju koje je središnje

¹⁸⁵ CD IV, 223.; „*aquam seu paludinem Medniche dicta(m)... in paludine Dulebzka*“.

¹⁸⁶ Današnji Vrbovec je spadao pod tu župu, smještenu sjeverno od samoga grada.

¹⁸⁷ Buturac, *Popis župa.*; U arhiđakonatu Kalnik: Križevci - župa sv. Križa, prvi spomen 1326. (CD IX, 311), 88; Lovrečka Varoš - župa sv. Lovre, 89; Rakovec - župa sv. Jurja, 90; u katedralnom arhiđakonatu: Glavnica/Moravče - župa sv. Trojstva, 66, župa sv. Nikole u Donjoj Zelini, 68.

¹⁸⁸ Buturac, *Popis župa*, 90-91.; Župa u današnjem Vrbovcu spominje se 1428., dok je u Rakovcu prvi spomen crkve iz 1402.

¹⁸⁹ Buturac, *Popis župa*, 90.; Crkva sv. Jurja spomenuta je u prvom popisu župa zagrebačke biskupije iz 1334. godine. „... *ecclesia beati Georgii de Rakounok*“.

¹⁹⁰ Adamček, Kampuš, *Popisi i obračuni poreza*, 14.

mjesto posjeda dobilo sve svoje prednosti u smislu trgovišta, vlastelinstva, pravo na ubiranje maltarine, a naposljetku i svoje mjesto u samoj obrani teritorija. Iako se u izvorima spominju različite varijante naziva cestovnih pravaca, svakako ne treba doslovno povezati na primjer *via regis Colomani* sa samom trasom Kolomanove ceste, već je vjerojatnije da se radilo o nekom odvojkju, koji je od Križevaca do Zagreba prolazio upravo rakovečkim posjedom.

Pavleš smatra da je Kolomanova cesta nosila ime još od vladavine kralja Kolomana, vojna cesta nastala je s ciljem lakše vojne transportacije, a velika cesta je spomenuta na toliko lokacijski različitih mjesta, da je teško povjerovati da je riječ o jednoj određenoj cesti. Vjerojatnije je da je taj naziv predstavljao jedan tip ceste, koja je prolazila raznim dijelovima kraljevstva.¹⁹¹

Kada govorimo o samoj kategorizaciji cesta na području srednjovjekovne Slavonije, važno je spomenuti i jednu od novijih knjiga autorice Magdolne Szilágyi *On the Road: the History and Archaeology of Medieval Communication Networks in East - Central Europe*. U jednom dijelu knjige razmatra samu funkciju i hijerarhiju srednjovjekovnih cesta na području Ugarskog Kraljevstva, te se dotiče upravo nama spornih, kraljevskih i vojnih cesta. Za kraljevske ceste smatra da su bile pod samom kraljevskom zaštitom, na njima je vladao mir, sve prijestupnike je stizala kazna od same kraljevske ruke. Prema Szilágyi, mađarska literatura kraljevske ceste često povezuje s antičkima, no mnoge od njih su nastale tek u srednjem vijeku.¹⁹²

Kao što vidimo iz literature, problematično je što se Kolomanovu i vojnu cestu izjednačava ili direktno povezuje s velikom cestom. U izvorima često uz *via Colomani* te *via exercitus* stoji i pojam *magna via* ili *magna strata*. Međutim, usprkos tome ne znači da trebamo izjednačavati sve cestovne „kategorije“ spomenute u izvorima, pa ih onda još i automatski povezivati s antičkim cestama. Velika cesta spominje se u mnoštvu srednjovjekovnih izvora prilikom opisa međa i nije nužno da je svaka spomenuta *magna via* imala istu važnost i širi značaj. U nekima od navedenih izvora spominje se i *publica strata*, *via publica* (javna cesta), ali nam je za nju još teže odrediti koja je bila njena specifičnost, odnosno po čemu se ona (ako se uopće i jest) razlikovala od ostalih cesta.

¹⁹¹ Pavleš, „Cesta“, 74.

¹⁹² Magdolna Szilágyi, *On the Road: the History and Archaeology of Medieval Communication Networks in East - Central Europe* (Budimpešta, 2014), 101-103.

I sami nazivi sugeriraju da je postojalo nekoliko različitih cesta te da različite nazive u izvorima nikako ne smijemo zanemariti. Problematika s imenima i ubiciranjem svakako navodi na to da bi izvore trebalo ponovno detaljno istražiti te preispitati srednjovjekovnu cestovnu mrežu na području Slavonije, kako bi se zadobio nov i objektivni prikaz. To bi povjesničarima ubuduće olakšalo utvrđivanje cesta i područja kojima su ceste prolazile, zašto su one nosile određeno ime i jesu li im imena bila dodijeljivana prema tipu ili funkciji.

VI. CRKVENA ORGANIZACIJA

Teritorij koji sam istraživala u ovom radu obuhvaća velik teren i mnoga današnja naselja, ali ako gledamo crkvenu organizaciju, nećemo steći mnogo saznanja niti otkriti veliki broj crkvi i župa. Isto tako, na području Vrbovca i okolice, nije bilo samostana. Na nekim drugim predjelima srednjovjekovne Slavonije moglo se pronaći mnogo više crkava i župa, na ponešto većem području.¹⁹³

Teritorij posjeda Vrbovca, Rakovca, Dulepske, Gostovića i kraljevskih svinjara spadao je u arhidakonat Kalnik, a sačinjavale su ga crkva sv. Lovre na posjedu Gostović, crkva sv. Jurja u Rakovcu (14. st.) te crkve u današnjem naselju Vrbovec i Dijanešu (15. st., 16. st.).

Crkva sv. Lovre (*ecclesia sancti Laurentii de Vrbovch*) spomenuta je 1334. u popisu župa zagrebačke biskupije. No, prvi spomeni ove crkve su već 1315. i 1317. na posjedu Gostović.¹⁹⁴ No, nije jasno zašto je ova crkva 1334. smještena na posjed Vrbovec iako je iz isprava iz 1315. i 1317. jasno vidljivo da je ova crkva sv. Lovre na posjedu Gostović. U ispravama do 1400. ne nalazimo više spomen ove župe. No, ista crkva javlja se i u popisu iz 1501. (*Fabianu splebanus sancti Laurentii. Lucas prebendarius ibidem*). Danas je to župa svetog Lovre u Lovrečkoj Varoši, nalazi se sjeverno od današnjeg Vrbovca.¹⁹⁵

Crkva sv. Jurja (*ecclesia beati Georgii de Rakounok*) nalazi se u popisu župa zagrebačke biskupije 1334. godine. Navedena crkva spominje se i u ispravama iz 1304. te 1433. i 1434.¹⁹⁶ U popisu župa iz 1501. u župi u Rakovcu spominju se *Petrus in Rakonok, Petrus prebendarium ibidem, Stephanus capellanus* i *Johannes capellanus*. Da je ta crkva imala veliku važnost, te da je očigledno bila smještena u razvijenom naselju, možemo zaključiti iz toga što je uz župnika Petra imala još prebendara Petra te kapelane Stjepana i Ivana. Danas je to župa svetog Jurja Mučenika u Rakovcu.

¹⁹³ Pisk, „Topografija Garića“, 128.; Samo na području između Popovače i Kutine nalazimo 6 župa.

¹⁹⁴ CD VIII, 396.; U ispravi iz 1315. stoji: *Nos capitulum Chasmensis ecclesie memorie commendamus, quod cum Stephanus filius Ipocho vrgente necessitatis articulo quandam possessiones suam, in qua ecclesia in honore veati Laurentii martiris est constructa in comitatu Crisiensi...*; CD VIII, 459.; U ispravi iz 1317. stoji: *...Idem Stephanus quandam terram seu possessionem suam Goztouich nuncupatam, in qua videlicet ecclesia ad honorem sancti Laurentii est constructa...*

¹⁹⁵ Buturac, *Popis župa*, 89.

¹⁹⁶ Buturac, *Popis župa*, 90.

Crkva u Vrbovcu nalazi se u popisu župa iz 1501. *Magister Laurencius plebanus in Vrbowcz. Locumstentens chasmensis. Clemens vicegerens eiusdem. Nicolau capellanus ibidem. Stephanus presbiter novus ibidem.* Župa Vrbovec spominje se 1428.¹⁹⁷ Nije poznato kome je crkva bilo posvećena.

Crkva u Dijanešu (*ecclesia sancti Dionisii*) nalazi se u popisu župa iz 1501., spomenuta uz župu u Vrbovcu. Naselje Dijaneš je dobilo ime upravo prema crkvi svetog Dionizija.¹⁹⁸ Kod Pál Engela također za Dijaneš piše da je župa svetog Dionizija, ali on navodi pripadnost Dijaneša rakovečkom posjedu.¹⁹⁹

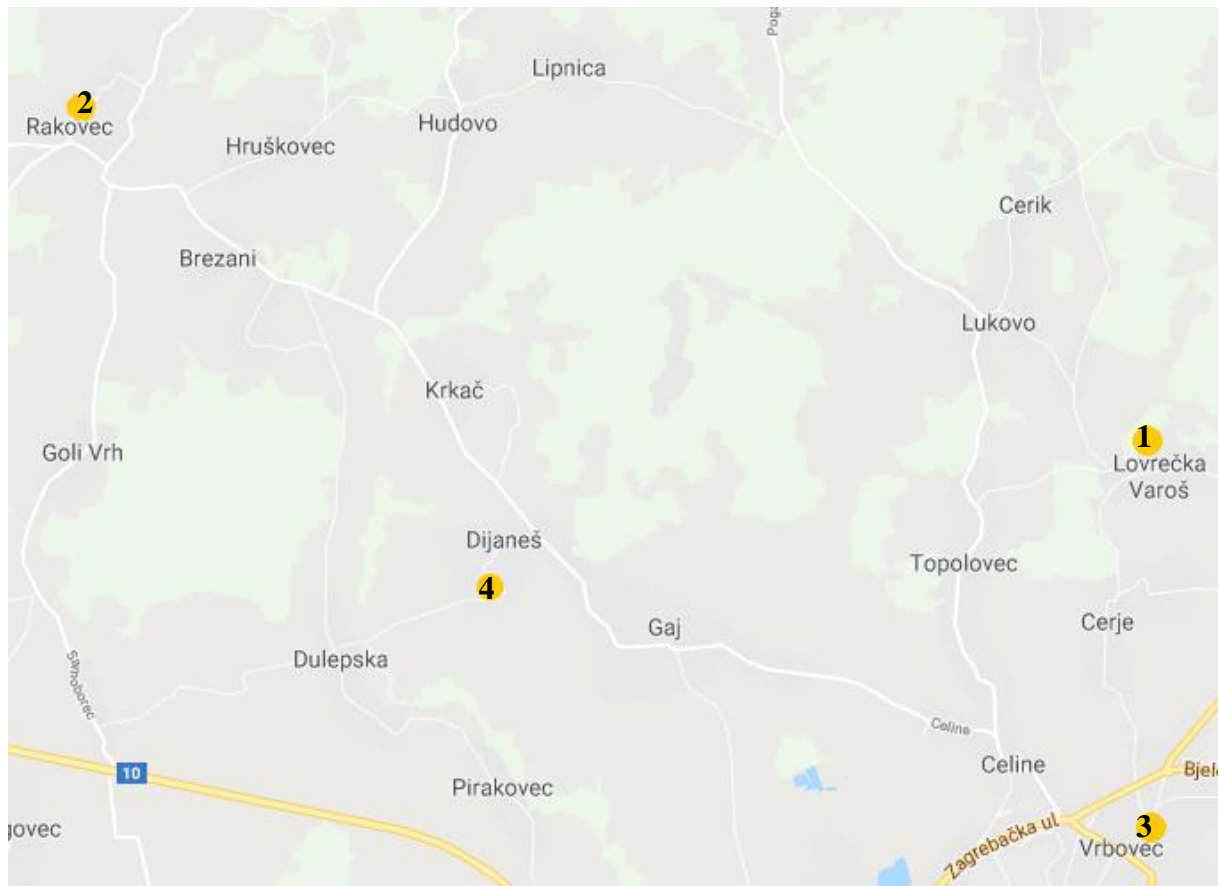
Vidljivih srednjovjekovnih arheoloških ostataka sakralnih objekata u okolici Vrbovca nema, te zasad nisu izvršena arheološka istraživanja, koja bi nam mogla otkriti više konkretnih podataka vezano uz crkve, njihove dimenzije te sami stil gradnje. Izvori iz 15. stoljeća možda kriju neke nove, dosad nepoznate informacije o crkvama na istraživanom prostoru, ali bez studioznih povijesnih i arheoloških istraživanja ne možemo dati neke šire i konkretnije podatke.

¹⁹⁷ Buturac, *Popis župa*, 91.

¹⁹⁸ Buturac, *Popis župa*, 91.; Idem, *Vrbovec*, 31.

¹⁹⁹ Engel. *Magyarország*.

Karta crkvene organizacije²⁰⁰

Popis crkava i župa arhidakonata Kalnik, koje su se nalazile na području posjeda Vrbovec, Rakovec, Dulepske, Gostović i kraljevskih svinjara:

1. *Ecclesia sancti Laurentii de Vrbouch*, 1334.
2. *Ecclesia beati Georgii de Rakounok*, 1334.
3. Crkva u Vrbovcu, 1501.
4. *Ecclesia sancti Dionisii*, 1520.

²⁰⁰ <https://www.google.hr/maps/@45.9110128,16.3701628,13z> (posjet 29.9.2018.); Karta je preuzeta s Google karata, te sam naknadno označila lokacije na kojima su se nalazile spomenute crkve.

VII. UTVRDE

7.1. Utvrda Vrbovec

Kada se govori o utvrdama, svakako treba naglasiti da je vrbovečka okolica dosta zakinjuta te nema previše sačuvanih materijalnih ostataka (posebice kada se pažnja usmjeri na razdoblje srednjega vijeka), osim nekoliko sačuvanih dvoraca koji datiraju u novija razdoblja.²⁰¹ Ono što možemo sa sigurnošću utvrditi jest da su i rakovečka i vrbovečka utvrda imale veliku ulogu u obrani od Osmanlija.

Prvi spomen utvrđenog grada u Vrbovcu je 1528. godine, u pismu koje je ban Ivan Karlović uputio kralju Ferdinandu I.²⁰² Kralj Ferdinand je iste godine založio gospoštiju Vrbovec – Rakovec i Medvegrad za 6000 forinti banu Ivanu Karloviću. Iz tih pregovora se potvrđuje da je te godine postojala utvrda u Vrbovcu, iako se ne zna tko ju je i kada točno sagradio.²⁰³ No, u ispravi iz 1531. godine, kada Ivan Karlović piše pismo (iz Rakovca), kaštel u Vrbovcu se ne spominje.²⁰⁴

Kroz čitavo 16. stoljeće vrbovečka se utvrda popravljala mnogo puta, na primjer 1565. pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, ili pak 1567., kada Hrvatski sabor opet traži obnovu ruševne vrbovečke utvrde, jer se nalazi na samoj obrambenoj granici.²⁰⁵ Vrbovec je bio u posjedu Zrinskih sve do njihove propasti nakon Zrinsko-Frankopanske urote. U vrbovečkom kaštelu je još kratko vrijeme živjela udovica Nikole Zrinskog, grofica Marija Sofija Löbl, ali je nakon smrti Adama Zrinskog bila prisiljena prepustiti posjed kraljevskoj Komori.²⁰⁶ Godine 1672. izvršena je procjena vrbovečkog vlastelinstva te je tom prigodom opisan i kaštel, koji je bio drvena zgrada, prostranog gornjeg kata, s dva drvena podruma, smočnicom i kućom za poslugu.²⁰⁷

²⁰¹ Dvorac Patačić u Vrbovcu i Lovrečina Grad u naselju Lovrečina Varoš.

²⁰² Buturac, *Vrbovec*, 138.; „1528. spominje se prvi puta kaštel u Vrbovcu koji je imao zadaću da što bolje zaštiti ovaj kraj od turskih provala“.

²⁰³ Buturac, *Vrbovec*, 142.

²⁰⁴ Emilij Laszowski, ur., *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae et Slavoniae*, sv. 1. od 1526. – 1530. (Zagreb: Academia scientiarum et artium Slavorum meridionalium, 1914), 11.

²⁰⁵ Šišić, *Acta III*, 122; „*Ut laborers prius deputati ad Wrbowcz praestentur*“; Šišić, *Acta III*, 169; „...*ad restaurationem fortaliti Wrbowcz quasi totaliter diruti deputata sunt*...“.

²⁰⁶ Kruhek, *Vrbovečki kaštel*, 19.

²⁰⁷ Rajka Modrić, *Monumenta historica familiarum Zrinski et Frankopan. conscriptiones et aestimationes bonorum: (1672-1673)*, sv. 1 (Zagreb: JAZU, 1974), 308; „*Castellum Verbouacz ligneum , sat bene accomodatum habens in superiori contignatione cubicula 6. Celaria lignea duo, capientia uasa 50, dispensam*

Ostaje otvoreno pitanje kakav je bio odnos između krajiške utvrde, koja je služila u obrani od Osmanlija i kaštela koji je opisan iz razdoblja Zrinskih. Za vrijeme njihove vladavine, kaštel je sigurno bio obnavljan i dograđivan.

Nakon što je Vrbovec došao u posjed grofova Patačić, kaštel je u potpunosti pregrađen i izgrađen, najvjerojatnije u prvoj polovici 18. stoljeća.²⁰⁸ Kaštel i gospodarske zgrade su nakon obnove bili uništeni u požaru tijekom seljačke bune 1755. U spomenutoj buni stradali su isto tako rakovečki kastrum te gradište u Dijanešu.²⁰⁹ Patačići su ubrzo obnovili dvor, s dosta promijenjenim prvotnim izgledom. Kaštel je dozidan i obnovljen.²¹⁰

Iz dosad pronađenih isprava ne može se sa sigurnošću potvrditi kada je Vrbovec dobio svoju utvrdu, tko ju je sagradio, te kakva je ona u konačnici i bila. Međutim, poznato je da je nakon Zrinsko-Frankopanske urote kaštel bio sagrađen od drveta, kada su ga Patačići pregradili prvi put (barem njegov gornji dio).²¹¹ Rekapitulacijom srednjovjekovnih isprava nisam našla nijednu potvrdu o postojanju utvrde u gradu Vrbovcu (ne spominje se niti *castrum* niti *castellum*). Naravno, nije potpuno isključeno postojanje srednjovjekovnog kastruma. Prvi pisani spomen o utvrđenom gradu je tek s početka 16. stoljeća, kada se Vrbovec našao na udaru osmanlijskih prodora. Dvorac Patačić, odnosno njegova posljednja verzija iz 18. stoljeća, nije bio građen kao obrambeni kastrum. Sačuvan je do danas, iako je krajnje vrijeme da se krene u njegovu restauraciju. Fasada je u prilično lošem stanju, donje prostorije su dosta nagrižene vlagom. Osim dvorca, sačuvana je jedna zidana, kružna kula na sjeverozapadnoj strani perivoja. S obzirom da dvorac Patačić nije bio građen u obrambene svrhe, kula je najvjerojatnije predstavljala simboliku feudalne moći i neovisnosti, jer potrebe za obranom nakon 18. stoljeća više nije bilo. Arheološka istraživanja starijih slojeva vrbovečkog perivoja se još očekuju.

unam, domum familiar, item sub porta aedificium ligneum vetusin quo defunctus comes Petrus Zriny natus est, fossa, ed aqua circumdatum, extra castellum stabulum equinum ligneum aestimabatur...“.

²⁰⁸ Kruhek, *Vrbovečki kaštel*, 20.

²⁰⁹ Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 336.

²¹⁰ Kruhek, *Vrbovečki kaštel*, 21.; Ili u: Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 43.; „Tako je požarom uništen lijepi vrbovečki grad. Ovaj obnoviše Patačići doskora, ali ne više u onom obliku i veličini kakav je bio. Predaja veli, da onaj dio dvora, što još stoji, prije toga požara bio drven u gornjem spratu, te ga Patačići kod obnobljenja nadozidaše.“

²¹¹ Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 43.

7.2. Utvrda Rakovec

Uz toponim Rakovec se u ispravama javlja više različitih odrednica *terra* (1244.), *castrum* (1244.), *districtus* (1320.) i *ecclesia* (1334.)²¹²

Pojam *terra* se svakako veže uz sam posjed, odnosno područje vlasti feudalnog gospodara, to je bila zemlja naseljena podaničkim stanovništvom.²¹³ Ako se to uzme u obzir, malo je vjerojatno da je tako naseljen posjed Rakovec bio bez svog sjedišta, koje se konačno i u ispravi iz 1244. spominje kao *castrum*. Gjuro Szabo piše kako je Rakovec imao svoj grad, od kojeg se danas razaznaju ostaci te je u potpunosti razoren za vrijeme seljačkih buna 1755. godine.²¹⁴ Pajur piše kako je Rakovec zasigurno nastao kao jedna od obrambenih točaka za zaštitu ceste od Križevaca do Zagreba. Kao argumente za to da je Rakovec bio u sustavu utvrda, navodi se primjerena udaljenost od Križevaca i Zagreba, odnosno smještaj Rakovca na pola puta između dva velika i važna grada, što je značilo da je tamo moglo biti idealno odmorište.²¹⁵ Kao što sam već i ranije navela, prema ispravama, Rakovec je imao i izvor pitke vode.²¹⁶

Lopašić za izgled rakovečkog kastruma kaže: „...stajao je usried vode kao na otoku, a oko grada u okružju smješena je bila župna crkva sa nekoliko kuća starodavnoga varoša. Od grada, koji nipošto nije bio velik, a gradjen je bio samo na kat, jedva ima sada traga“.²¹⁷ Rakovečki župnik s kraja 19. stoljeća, Lavoslav Matošić, o lokalitetu rakovečkog kastruma piše: „Brežuljak od ljudskih ruku nanešen, a oko njega pak na okrug, vrlo široka, nu jako zarašćena, ali vodom obilna jama. Na istom brežuljku stajaše tvrđja Rakovec.“²¹⁸

²¹² CD IV, 242, „*castrum de Rokonuk*“.; CD IV, 285 „*terram nomine Rokonuc in ducatu Sclauonie*“.; CD VIII, 573, u ispravi kojom ban Ivan Nikoli Rakovečkom daje pravo ubiranja maltarine na mostovima glavne ceste koja vodi iz Križevaca u Zagreb „*in districtu possessionis eiusdem in Rakolnok*“.; Ili u Buturac, *Popis župa*, 87-88, „*ecclesia beati Georgii de Rakounok*“.

²¹³ Marc Bloch, *Feudalno društvo* (Zagreb: Golden marketing, 2001), 236.

²¹⁴ Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006), 100.

²¹⁵ Pajur, *Rakovec*, 92.

²¹⁶ Matošić, *Nješta*; ili Radoslav Lopašić, *Urbaria lingua croatica conscripta: Hrvatski urbari*, sv. 1. (Zagreb: JAZU, 1894), 166; „*studenac izvrstne vode, koji se i danas još zove Zrinjevac*“.

²¹⁷ *Urbari*, 166.

²¹⁸ Matošić, *Nješta*, 343.

Dosadašnjim arheološkim istraživanjima na području Vrbovca i okolice Tatjana Tkalčec je ustanovila kako se u Rakovcu nalazila kasnosrednjovjekovna/ranonovovjekovna nizinska utvrda močvarnog tipa,²¹⁹ što se slaže i sa samim opisima iz povijesne literature.

Castrum je najvjerojatnije nastao prije posjeda (*terra*), jer je ipak bilo primarno zaštititi cestu koja je onuda prolazila te osigurati odmoriste svim putnicima, nego utvrditi zemljišni posjed.²²⁰ U ispravi iz 1244. godine o darivanju posjeda Dulepska (*Dulypchka*) spominje se izvor mala Dulepska (*minus Dulypchka*), koji je odvaja Dulepsku od zemlje grada Rakovca (*terram castris Rokonuk*), u kojemu stoluje župan Vognislav (*ubi comitem eiusdem terre nomine Vognizlov*).²²¹ Župan je upravljao Rakovcem u ime vladara, te možemo reći i da je postojao komitat, u 14. stoljeću nazivan i distriktom,²²² dok ga Vjekoslav Klaić prevodi kao „kotar“.²²³ I Buturac piše kako je gospodar Rakovca župan Vognislav, a rakovečki posjed je dobro uređen te ima svoju „tvrđu – grad“, kastrum za sigurniji život i obranu od neprijatelja.²²⁴ Laszowski piše kako je u Rakovcu nekada stajao grad, ali mu danas nema traga, osim što se još raspoznaju nasipi.²²⁵

Spominje se da je rakovečka utvrda bila bolje utvrđena 1495. Prilikom utvrđivanja vjerojatno su pomagali i podložnici iz Vrbovca. Osmanlije nisu nikada osvojili Rakovec, iako su tim područjem prolazili na putu prema Zagorju.²²⁶ S Petrom Erdödy Rakovec je postao važna obrambena točka, te je Hrvatski sabor 1560. godine odredio da se grad mora dodatno utvrditi, a poslove oko toga trebali su obaviti banski kmetovi.²²⁷

Rakovečka utvrda kasnije se obnavljala paralelno s vrbovečkom, te je čak doživjela i istu sudbinu 1755., za vrijeme seljačke bune.²²⁸ Nažalost, za razliku od vrbovečkog dvorca, rakovečka utvrda nikad nije obnovljena. O samom nastanku kastruma možemo samo nagađati na temelju nekoliko kratkih rečenica u ispravama. Od materijalnih ostataka nekadašnjeg grada na površini zemlje se ne vidi ništa, ali je jasno izražen teren na kojemu je utvrda nekada

²¹⁹ Tkalčec, „Terenski pregledi“, 118.

²²⁰ Pajur, „Rakovec“, 93.

²²¹ CD IV, 241-243.

²²² CD VIII, 573.; „...in districtu possessionis eiusdem in Rakolnok...“.

²²³ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX stoljeća. Prvo doba: Vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi (641-1102) ; Drugo doba: Vladanje kraljeva Arpadovića (1102-1301)*, sv. 1., [Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985], 19.

²²⁴ Buturac, *Vrbovec*, 135-136 .

²²⁵ Laszowski, *Iz prošlosti*, 6.

²²⁶ Buturac, *Vrbovec*, 138.

²²⁷ Šišić, *Acta III*, 66.

²²⁸ Šćitaroci, *Dvorci i perivoji*, 336.

stajala. Vidljiv je maleni brežuljak, okružen opkopom, u kojemu s jedne strane još i danas ima vode, te je kastrum Rakovec po svoj prilici bio wasserburg.

Svakako treba spomenuti i nekoliko potencijalnih srednjovjekovnih nalazišta u okolici Vrbovca, koja su ustanovljena rekognosciranjem terena 2014. Na lokalitetima Lukovo i Višegrad nisu primijećeni nikakvi površinski nalazi, kao ni ostaci eventualnih zemljanih nasipa ili obrambenih opkopa. Zatim postoji i utvrda Dijaneško kod naselja Dijaneš (južno od potoka Dulepske). Prema onome što je rekognosciranjem utvrđeno, Dijaneško je bila nizinska, najvjerojatnije drveno-zemljana utvrda, koja nalikuje gradištima, kružnog oblika, na što je vjerojatno dosta utjecala i voda iz širokog jarka koji je okružuje. Dijaneško bi se moglo datirati u kasni srednji ili rani novi vijek. Bez dodatnih arheoloških istraživanja ne mogu se iznijeti precizniji podaci.²²⁹

²²⁹ Tkalčec, „Terenski pregledi“, 120-121.

VII. ZAKLJUČAK

U poznatim diplomatskim izvorima Vrbovec i Rakovec spominju se u prvoj polovici 13. stoljeća. Nalazili su se na teritoriju srednjovjekovne Križevačke županije. Naselja koja su se nalazila u okolici Vrbovca bila su smještena na blago brdovitom, izrazito šumovitom i tekućicama bogatom terenu. Iako tim dijelovima nisu prolazile velike rijeke poput Save, vrbovečki i rakovečki posjedi bili su omeđeni s nekoliko većih tekućica, od kojih je zasigurno najvažnija bila upravo Lonja, s njihove zapadne strane. Ona je odvajala vrbovečki i rakovečki plemićki posjed od posjeda križara u Božjakovini. Svi lokalni potoci svoje su korito oblikovali prema Lonji, te se ulijevali u nju. S istočne su strane prirodne granice posjeda činile rijeka Glogovnica i potok Črnec.

Brežuljkasti prostor, na kojemu su se nalazili srednjovjekovni posjedi Vrbovec, Rakovec, Dulepska i Gostović, bio je povoljan za život u srednjem vijeku, jer je stanovništvu pružao zaštitu od prirodnih nepogoda. Također, radi se o vrlo plodnom tlu, podatnom za obrađivanje, jer njime nije prolazila nijedna velika rijeka, već samo Lonja i mnoštvo manjih potoka, zbog čega tlo nije bilo močvarno i nepogodno za život. Osim plodnog tla, teren je obilovao raznim šumama (bukva, različite vrste hrasta, trešnja), što je značilo i lako dostupan izvor materijala za gradnju i preživljavanje. Drvo u gradnji nam potvrđuju i izvori kojima se opisuje izgled lokalnih utvrda. Primjerice, pri opisu vrbovečkog kaštela iz 18. stoljeća navodi se da je gornji kat bio napravljen upravo od drva.²³⁰ Isto se navodi i za utvrdu Dijaneško, između današnjih sela Dijaneša i Gaja, kako je najvjerojatnije bila sagrađena od zemlje i drva.²³¹

Prema izvorima i literaturi bi se dalo zaključiti da je na obrađenom području, a posebice na posjedu Rakovec, u 14. i prvoj polovici 15. stoljeća bilo dosta stanovništva (kmetova), koji su pripomagali uzdržavanju Medvedgrada. U drugoj polovici 15. stoljeća situacija se promijenila zbog prodora Osmanlija, koji su počeli ugrožavati lokalno stanovništvo, te je počelo dolaziti do depopulacije. U ranom novom vijeku situacija se počela mijenjati, te se Vrbovec počeo odvajati od rakovečkog vlastelinstva i polako počeo preuzimati glavnu ulogu u čitavoj okolici.

²³⁰ Laszowski, *Iz prošlosti Vrbovca*, 43.

²³¹ Tkalčec, „Terenski pregledi“, 120-121.

Topografski izvori su nam razne darovnice posjeda, isprave o reambulaciji posjeda, sudske parnice, pisma i slično. U takvim su ispravama često opisivane granice, posebice ako se neki određeni posjed darivao nekoj plemićkoj obitelji. Prilikom opisivanja granice razlikuje se nekoliko elemenata poput rijeka, potoka, šuma, dolina i utvrda (iako one, nažalost, nisu činile međašnu točku u nijednom od posjeda kojih sam se dotakla u radu). Otegotna okolnost utvrđivanja međa bile su upravo te prirodne granice, posebice šume i razne oznake ostavljane na stablima. Karte i bilo kakvi drugi slikovni izvori su vrlo rijetki za općenito srednjovjekovno razdoblje Ugarske.

Važno je naglasiti da je zastupljenost posjeda u izvorima ovisila o tome koliko su njihovi vlasnici bili važni u društvu. Podaci o nekom određenom posjedu se spominju, ne samo u ispravama u kojima su oni predmet nekog pranog čina, već i kada se nalaze u susjedstvu posjeda čije se granice opisuju. Bez obzira na bogatu povijest i brojne sačuvane materijalne ostatke, bavljenje topografijom tog područja ostavlja još dosta prostora za daljnja istraživanja. Dok se dosta pratila povijest obitelji Zrinski, ostatak lokalne povijesti ostao je poprilično zanemaren, no ipak ni približno koliko sama topografija. Kada govorimo o radovima koji se bave topografijom, njihov broj je puno manji, a kada ograničimo i teritorij koji nas zanima, ta se brojka dodatno drastično smanjuje

Podatke o cestama često nalazimo u reambulacijama nekog posjeda. Nažalost su mnoge od njih bile od lokalne važnosti, te su kasnije nestale zbog parcelacije obradivih površina od razdoblja srednjeg vijeka pa sve do danas. Mnogima od njih je danas nemoguće odrediti točan smjer kretanja. Lakše je pratiti ceste koje su imale veći značaj jer su spajale različite dijelove Kraljevstva, kao što je vidljivo u slučaju vrbovečkog, rakovečkog, gostovičkog i dulepskog posjeda, na čijem se teritoriju u izvorima spominju Kolomanova i vojna cesta.

Srednjovjekovni izvori koje sam koristila u ovom istraživanju svakako potvrđuju da je na posjedima sa sjeverne strane Vrbovca postojala važna cesta koja je spajala Križevce sa Zagrebom. Prolazila je između Ravenskog i Gostovičkog posjeda, pa je kroz rakovečki posjed vodila prema Donjoj Zelini i dalje Zagrebu. Ostaje upitno da li je ta cesta bila Kolomanova, odnosno vojna (pod kojim se nazivom i spominje u ispravama vezanim za posjed Rakovec), ili je bila samo jedan od njenih ogranaka. Ono što ostaje neupitno jest da je ta cesta svakako povećala prosperitet čitave okolice, s najvećim naglaskom upravo na posjed Rakovec, koji je postepeno preuzeo upravu nad Vrbovcem. Osim toga, u ispravama se, uz opise trase ceste,

dosta precizno opisuje i krajolik, kroz koji ceste prolaze, što je od velike važnosti za temu ovog rada.

Logični zaključak je da Rakovec ne bi postao važnim srednjovjekovnim posjedom, s utvrdom i trgovištem, da kroz njega nije prolazila važna cesta. Vjerojatno je, zahvaljujući upravo cesti, dobio obrambenu funkciju, postao centrom vlastelinstva, te je još i opskrbljivao Medvedgradsko vlastelinstvo, sve do trenutka dok Vrbovec sredinom 16. stoljeća nije počeo preuzimati glavnu ulogu u čitavoj okolici. Različiti nazivi cesta koji se spominju i izvorima nas dalje upućuju na to kako bi trebalo ponovno „prostudirati“ izvore i preispitati cestovnu mrežu na području srednjovjekovne Slavonije te na taj način steći nova saznanja. Studiozna istraživanja prometnih pravaca bi svakako olakšala utvrđivanje cesta i područja kojima su prolazile, zašto ih se u izvorima naziva nekim određenim imenima (*via regis Colomani*, *via exercituus*) i slično) i jesu li im ta imena bila dodijeljena prema tipu ili funkciji ceste.

Crkvena organizacija na obrađenim područjima nije bila posebice razgranata. Na popisu župa iz 1334. godine nalaze se samo crkva svetog Lovre u Lovrečkoj Varoši te crkva svetog Jurja u Rakovcu. Vrbovečka se spominje na popisu župa iz 1501., ali sam Buturac navodi da je prvi spomen župe u Vrbovcu ipak bio nešto stariji (iz 1428. godine). Početkom 16. stoljeća spominje se i župa svetog Dionizija u Dijanešu, ali ne znamo puno više do toga.

Lokalne utvrde nisu bile brojne, na obrađenom području u srednjem vijeku zasigurno se nalazila utvrda u Rakovcu, najvjerojatnije sagrađena u 13. stoljeću, dodatno utvrđivana dolaskom Osmanlija. O gradištu Dijaneško ne zna se gotovo ništa, osim ono malo vidljivih terenskih ostataka. Kaštel Patačić u Vrbovcu ima dosta „mutnu“ srednjovjekovnu povijest, te o njemu imamo više saznanja iz razdoblja ranog novog vijeka. Osmanski prodori su uvelike utjecali na oblikovanje lokalnih utvrda, ali ono što ih je dotuklo bile su seljačke bune sredinom 18. stoljeća. Rakovečka utvrda je bila spaljena, i nikad kasnije obnovljena, dok su vrbovečki dvorac obnovili grofovi Patačić. Dvorac Lovrečina Grad nisam uvrstila u svoje istraživanje, jer je sagrađen tek u 16. stoljeću. Vrbovečki kaštel Patačić sačuvan je do danas, ali su prijeko potrebni konzervacijski radovi, kako bi se spriječilo daljnje propadanje. Od rakovečke utvrde nema vidljivih vanjskih ostataka, osim brežuljka jedne strane omeđenog opkopom u kojemu i danas ima vode. Lokalno stanovništvo je na poljima znalo nalaziti različite komade keramike i ostatke oružja, za koje je moguće da su pripadali upravo prosperitetnom dobu Rakovca. Postoje i priče da se na oranici jedne lokalne obitelji nalazi i kamen koji je bio ostatak stare crkve, ali nisam našla nikakve povijesne izvore niti materijalne

ostatke na terenu koji bi potvrđivali tu legendu. Bez temeljitih arheoloških istraživanja nećemo moći rekonstruirati puno više podataka o lokalnim utverdama i načinima utvrđivanja. Zasad nema nikakvih većih planova da se započne s arheološkim istraživanjima i konzervacijom ostataka te se nadam da će to početi mijenjati u skorijoj budućnosti.

Daljnja topografska istraživanja teritorija Vrbovca i okolice otvaraju mnoge mogućnosti, jer zasigurno postoje mnoge neobjavljene isprave, u kojima bi bilo pregršt korisnih topografskih podataka. Također, istraživanjima sam pokrila samo područje koje se tiče okolice Vrbovca i Rakovca, dok je još dobar dio područja ostao neistražen (na primjer posjed Preseka, zatim područje između Rakovca i Svetog Ivana Zeline). Kako moj rad pokriva period do 1400. godine, topografskim istraživanjima od 15. stoljeća nadalje bismo svakako mogli steći nova saznanja i korisne podatke o nastanku i razvoju određenih naselja te njihovu izgledu.

VIII. PRILOZI

Karte:

Karta s potokom Luka i potokom Velika: <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-croatia/?layers=osm%2C145&bbox=1821824.565857317%2C5761962.703931547%2C1833892.061697839%2C5767695.481052934> (posjet 1.10.2018.).

Karta posjeda Vrbovec: <https://www.google.com/maps/@45.8761264,16.3978172,13z> (posjet 29.9.2018.).

Karta posjeda Rakovec: <https://www.google.hr/maps/@45.9251942,16.3244579,14z> (posjet 29.9.2018.).

Karta posjeda Dulepska: <https://www.google.hr/maps/@45.9528301,16.4041088,15z> (posjet 29.9.2018.).

Karta posjeda Gostović: <https://mapire.eu/en/map/firstsurvey-croatia/?layers=osm%2C145&bbox=1823136.4248248339%2C5765336.180532948%2C1836025.6187194218%2C5769158.031947208> (posjet 29.9.2018.).

Karta crkvene organizacije: <https://www.google.hr/maps/@45.9110128,16.3701628,13z> (posjet 29.9.2018.).

Tabele:

Srednjovjekovni i današnji hidronimi posjeda Vrbovec

Srednjovjekovni i današnji hidronimi posjeda Rakovec

Srednjovjekovni i današnji hidronimi posjeda Dulepska

Srednjovjekovni i današnji hidronimi posjeda Gostović

IX. IZVORI I LITERATURA

Izvori:

Laszowski, Emilij, ur. *Monumenta Habsburgica Regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae : Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. 1 – 3. Zagreb: Academia scientarum et artium Slavorum meridionalium, 1914 – 1917.

Laszowski, Emilij, ur. *Monumenta historica nobilis communitatis „Campus zagrabiensis dictae” : Plemenita općina Turopolje*. Sv. 1 – 3. Zagreb: Tiskara Antun Scholz, 1904 – 1906.

Lopašić, Radoslav, ur. *Urbaria lingua croatica conscripta: Hrvatski urbari*. Sv. 1. Zagreb: JAZU, 1894.

Modrić, Rajka. *Monumenta historica familiarum Zrinski et Frankopan. conscriptiones et aestimationes bonorum : (1672-1673)*. Sv. 1. Zagreb: JAZU, 1974.

Šišić, Ferdo, ur. *Acta comitalia Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Hrvatski saborski spisi: od godine 1557. do godine 1577*. Sv. 3. Zagreb: Academia scientarum et artium Slavorum meridionalium, 1916.

_____. *Priručnik izvora hrvatske historije: dio I. čest. 1. (do god. 1107.): uvod, natpisi i rasprave: s 21 slikom i dva historijska zemljovida*. Zagreb: Kr. hrv. – slav. dalm. zemaljska vlada, 1914.

Stipišić, Jakov, Miljen Šamšalović, Marko Kostrenčić. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*. Sv. 1 – 16. Zagreb: JAZU, 1967 – 1976.

Tkalčić, Ivan Krstitelj. *Monumenta historica liberae ragiae civitatis Zagrebiae: Povjestni spomenici slob. kralj. grada Zagreba prijestolnice Kraljevine dalmatinsko-hrvatsko-slavonske*. Sv. 2 – 12. Zagreb: Brzotiskom K. Albrechta, Tiskom zakladne tiskare Narodnih novina, 1894 - 1929.

Valentić, Mirko, ur. *Hrvatska na tajnim zemljovidima 18. i 19. stoljeća: Križevačka županija*. Sv. 9. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2004.

Literatura:

Adamček, Josip. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV do kraja XVI stoljeća*. Zagreb: JAZU, 1980.

Adamček, Josip, Ivan Kampuš. *Popisi i obračuni poreza u Hrvatskoj XV. i XVI. st.* Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, 1976.

Bedenko, Vladimir. *Križevci: razvoj grada*. Zagreb: Združena štampa, 1975.

Bösendorfer, Josip. *Crtice iz slavonske povijesti*. Osijek: Slavonica, 1994.

Bloch, Marc. *Feudalno društvo*. Zagreb: Golden marketing, 2001.

Budak, Neven. *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku: urbanizacija Varaždinske županije do kraja 16. stoljeća*. Koprivnica: Nakladna kuća „Dr. Feletar“, 1994.

_____. „Križevci u srednjem vijeku“. *Historijski zbornik* 45, br.1 (1992): 169 – 178.

Buturac, Josip. *Vrbovec i okolica 1134 – 1984*. Vrbovec: Hrvatsko književno društvo Sv. Ćirila i Metoda, 1984.

_____. „Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501“. *Starine* 59 (1984): 43 – 108.

_____. „Lovrečina – grad i varoš 1223. – 1983.“. *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 49 (1983): 119 – 139.

Cepetić, Maja. „Biskupski posjedi Dubrava, Ivanić i Čazma u 12. i 13. stoljeću: teritorijalna organizacija, naselja i spomenici“. Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2015.

Dizdar, Marko, Daria Ložnjak Dizdar. „Zaštitna istraživanja nalazišta AN 1 Grabrić na trasi autoceste A13, dionica Čvor Vrbovec 2 – Čvor Farkaševac. *Godišnjak instituta za arheologiju* (2013): 93 – 98.

Dobronić, Lelja. „Posjedi srednjovjekovnih viteških redova u okolici Zagreba“. U *Gunjačin zbornik u povodu sedamdesete godine života i četrdeset i pete godine znanstvenog rada*, ur. Ivan Erceg i dr. Zagreb, 1980. 189 – 208.

_____. „Posjedi i sjedišta templara, ivanovaca i sepulkralaca u Hrvatskoj“. *Rad JAZU* 406 (1984): 1 – 150.

_____. „Zelina i Moravče u srednjem vijeku“. U *Sveti Ivan Zelina i zelinski kraj u prošlosti: zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini*, ur. Ante Gulin. 7 – 21. Zagreb, Sveti Ivan Zelina: HAZU, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti, Grad Sveti Ivan Zelina, 2003.

Domljan, Žarko, ur. *Križevci: grad i okolica*. Zagreb, Križevci: Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Ogranak Matice hrvatske u Križevcima, 1993.

Dujmović, Danko. „Cesta kralja Kolomana u zapadnom međuriječju Save i Drave“. *Radovi - Zavod za hrvatsku povijest* 48 (2017): 245-272.

Gračanin, Hrvoje. *Južna Panonija u kasnoj antici i ranom srednjovjekovlju (od konca 4. do konca 11. stoljeća)*. Zagreb: Plejada, 2011.

Grgin, Borislav. „Županije u razvijenom srednjem vijeku“. U *Hrvatske županije kroz stoljeća*, ur. Ivo Goldstein i dr. 21 – 38. Zagreb: Školska knjiga, 1996.

Goss, P. Vladimir. „Razbijanje porodičnog kristala: hrvatska kulturna ekologija pred vratima Europske unije“. U *Hrvatski identitet*, gl. ur. Romana Horvat, 287 – 303. Zagreb: Matica Hrvatska, 2011.

Hadrovics, Laszlo. „Mađarski elementi u srednjovjekovnom latinitetu Hrvatske“, *Starine* 54 (1969), 5-16,

Klaić, Nada. *Medvedgrad i njegovi gospodari*. Zagreb: Globus, 1987.

_____. *Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku*. Zagreb: Školska knjiga, 1976.

Klaić, Vjekoslav. *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*. Sv. 1. *Prvo doba: Vladanje knezova i kraljeva hrvatske krvi (641 - 1102); Drugo doba: Vladanje kraljeva Arpadovića (1102 - 1301)*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.

_____. *Povijest Hrvata: od najstarijih vremena do svršetka XIX. stoljeća*. Sv. 3. *Treće doba: Vladanje kraljeva iz raznih porodica (1301 – 1526)*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.

Kruhek, Milan., Vrbovec, vrbovečki kaštel i njegovo mjesto u sastavu krajiške granične obrane“. U *Vrbovec u prošlosti i sadašnjosti: radovi sa znanstvenog skupa posvećenog 750. obljetnici prvoga pisanog spomenika o Vrbovcu*. Vrbovec: Matica hrvatska, 1995.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. „Dogadjaji Medvedgrada“. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* III (1854).

Laszowski, Emilij. *Iz prošlosti Vrbovca, rodnoga mjesta hrvatskoga bana Petra grofa Zrinskoga. O 300 - godišnjici njegovog rođenja (1621. - 1921.)*. Zagreb: Braća hrvatskoga zmaja, 1921.

Lopašić, Radoslav. „Prilozi za poviest Hrvatske XVI. i XVII. vieka iz štajerskoga zemaljskoga arhiva u Gradcu“. *Starine* 17 (1885): 151 – 232.

Margetić, Lujo. *Zagreb i Slavonija: izbor studija*. Zagreb, Rijeka: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Vitagraf: „Adamić“, 2000.

Matošić, Lavoslav. „Nješta od Rakovca“. *Arkiv za poviestnicu jugoslavensku* 5 (1859): 341 – 344.

Pajur, Franjo. „Rakovec (Rokonuk) kao centralni posjed okolice“. *Kaj: časopis za književnost i kulturu* 49 (235) Br. 3 – 4 (2016): 87 – 116.

_____. „Kako je Vrbovec postao središnje mjesto okolice“. *Kaj: časopis za književnost, umjetnost i kulturu*. 42 (211) Br. 6 (2010): 61 – 76.

_____. „Rakovečka trasa „vojničke“ ili Kolomanove ceste“. U *Zbornik odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. 29 (2011): 23 – 37.

Pál Engel. *Magyarország a középkorvégén*. Budapest 2001.

Pavleš, Ranko. „Opisi međa i posjeda između Lonje i Glogovnice u 13. i 14. stoljeću“. *Cris*, god. XII, br. 1, 2010.

Pavleš, Ranko. „Cesta kralja Kolomana“ *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja* vol. VII, br. 13 (2008).

Pisk, Silvija. „Topografija Garića, Gračenice i Moslavine od 1163. do 1400.“ Magistarski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2007.

Prijatelj, Sanja, ur. *Vrbovec - 770 godina*. Vrbovec: Grad Vrbovec, POU Vrbovec, 2014.

Regan, Krešimir, Tomislav Kaniški, ur. *Hrvatski povijesni atlas*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2003.

Rupert, Kristina. „Topografija Požeške županije do 1526. godine“. Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2013.

Stipišić, Josip, Miljen Šamšalović. „Isprave u arhivu Jugoslavenske akademije“. *Zbornik historijskog instituta JAZU* 2 (1959): 289 – 379.

Szabo, Gjuro. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2006.

Szilágyi, Magdolna. *On the Road: the History and Archaeology of Medieval Communication Networks in East - Central Europe*. Budimpešta: Archaeolingua Alapítvány, 2014.

Šćitaroci, Bojana i Mladen. *Dvorci i perivoji u Slavoniji od Zagreba do Iloka*. Zagreb: Šćitaroci, 1998.

Tkalčec, Tatjana. „Kasnosrednjovjekovno naselje Buzadovec – Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12 Sveta Helena – GP Gola“. *Godišnjak instituta za arheologiju* 9 (2013): 76-87.

_____. „Terenski pregledi okolice grada Vrbovca tijekom 2014. godine, Zagrebačka županija“. *Godišnjak instituta za arheologiju* 11 (2015): 116 – 127.

X. SUMMARY

Subject of the paper is Topography of Vrbovec and surrounding areas, 'till 1400. Medieval estates Vrbovec, Rakovec, Dulepska, Gostović and royal swineherdes estate are analyzed. Author is also processing medieval road routes which were passing through the mentioned estates, as well as ecclesiastical organization and strongholds in the area.